

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

חולה שהקיא את המצה מיד לאחר שאכל

הקיא לאחר אכילת מצוה

ומעתה יש להסתפק האם אכילת מצוה של מצוה דינן כמאכלות אסורות, וכמו שקיימא לן כרבי יוחנן שבאכילת דבר איסור הנאת גרונו שמה אכילה ומתחייב בזה לבד, כמו כן גם לעניין אכילת מצוה, כיון שנהנה גרונו יצא ידי חובה ואף על פי שהקיא את אכילתו, או שמא באכילתו של מצוה לכולי עלמא צריכים דווקא הנאת מעיו.

בספר מנחת חינוך (מצוה ו אות א, ומצוה י אות ב) כתב בפשיטות שמצות אכילת מצוה דומה לאכילת איסור ומקיימה בהנאת הגרון ואין צריך הנאת מעיו, ולכן אם אכל חצי זית והקיא וחזר ואכל אותו חצי זית יצא, דנהנה גרונו בכזית (ובלבד שלא נמאס). וכתב שכן הסביר הפשוטה, שהרי בשניהם כתוב בתורה לשון 'אכילה' וכמו שלגבי אכילה של איסור קיימא לן שבהנאת גרונו הוא אכילה, כן גם באכילה של מצוה בהנאת גרונו הוא אכילה.

גם הבן איש חי בספרו שו"ת תורה לשמה (סימן קכה) כתב בפשיטות כדברי המנחת חינוך, שגם לגבי אכילת מצוה מקיים בהנאת גרונו ואף אם הקיא. [ודוקא אם אכל כדרכו ולאחר מכן הקיא, אבל אם אכל על מנת להקיא לא יצא ידי חובה, והטעם משום שאם אוכל על מנת להקיא אין על זה שם אכילה, ולפי זה אדם שיהיה ברשותו פחות מזכית, לא תהיה לו עצה לאכול על מנת להקיא ולאכול שוב, כי אז בוודאי אינו יוצא ידי חובה].

ראיית החתם סופר

גם החתם סופר (אורח חיים ח"א סי' קכז) כתב שבאכילת מצוה יוצא בהנאת גרונו ואין צריך הנאת מעיו, והביא ראיה מדברי התוספות (קידושין לח, א ד"ה אקרו, ראש השנה יג, ד"ה דאקריבו) שהביא את דברי הירושלמי (חלה פ"ב), שבני ישראל בשעה שנכנסו

המשך בעמ' ב'

יהודי שבליל התקדש חג הפסח לא חש בטוב והיה חולה מעיים, וגם לאחר שהתאמץ מאוד לאכול את הכזית מצה הקיא הכל לאחר כמה דקות, האם יצא ידי חובה באכילה הראשונה, או שעליו להתאמץ ולאכול שוב כזית מצה?
תשובת מורינו הרב שליט"א:

תשובת שאלה זו תלויה בחקירה מה היא מצות אכילת מצוה, האם עצם האכילה ואם כן אין כל חיסרון ששוב חזר והקיא, או שמהות המצוה לאכול ולשבוץ מן המצה, ואם חזר והקיא הרי לא קיים את המצוה. ומקור נדון זה מצאנו לעניין אכילת איסור במי שהקיא לאחר שאכל, האם האיסור בעצם האכילה או בשביעה, אלא שנחלקו הפוסקים האם יש לדמות אכילת איסור לאכילת מצוה וכמו שיבואר.

הנאת גרונו או הנאת מעיו

בגמרא (חולין קג): נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש לענין אכילת איסור, לרבי יוחנן אזלינן בתר 'הנאת גרונו' ולריש לקיש צריך 'הנאת מעיו'. הנפקא מינה במחלוקת זו היא לעניין שני דינים: א. מי שאכל חצי זית של איסור והקיא, וחזר ואכל חצי זית אחר או אפילו חזר ואכל את אותו חצי זית שהקיא, שלרבי יוחנן חייב ומשום שנהנה גרונו בשיעור כזית, אבל לריש לקיש שצריך הנאת מעיו פטור. ב. האם האוכל שנמצא בין החניכיים מצטרף לשיעור האכילה, לרבי יוחנן שדי בהנאת גרונו, הנמצא בין החניכיים מצטרף, ולריש לקיש שצריך הנאת מעיו אינו מצטרף. להלכה קיימא לן כרבי יוחנן, וכמו שפסק הרמב"ם (מאכלות אסורות פ"ד ה"ג): 'אפילו אכל כחצי זית והקיא, וחזר ואכל אותו חצי זית עצמו שהקיא חייב, שאין החיוב אלא על הנאת הגרון בכזית מדבר האסור.'

הלכה למעשה

משולחן מורינו הרב שליט"א

קמחא דפסחא ממעות מעשר

האם אפשר לתת מעות 'קמחא דפסחא' ממעות מעשר, או שזה נחשב דבר שבחובה שאין ליתנו ממעות מעשר:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

בימים עברו היו הקהל מעמידים ממונים לגבות מעות 'קמחא דפסחא' עבור העניים מכל אחד מבני העיר כפי מה שהעריכו עליו, ובזמננו שהיו מחייבים כל אחד היה זה נחשב כמס ואסור ליתנו מכספי מעשר, אולם כיום שאין נהוג להעריך ולקצוב סכום לכל אדם אלא כל אחד נותן כפי יכולתו, מותר ליתן לזה מכספי מעשר.²

הגעלת כלים חדשים

בזמננו שאין משתמשים בפסח עם הכלים של כל השנה, האם צריך להגעיל את הכלים החדשים? תשובת מורינו הרב שליט"א:

א. בימינו יש לרוב האנשים מערכת כלים מיוחדת לחג הפסח, ולא מצוי שיגעילו את כלי החמץ כדי להשתמש בהם בפסח, עם זאת יש כלים של חמץ שהרבה מגעילים כמו גביעים ושאר כלים של נוי שרוצים להניח על השולחן לכבוד החג. ומכל מקום היו אנשים מבני אשכנז שנהגו להגעיל לכל הפחות כלי אחד של חמץ לצורך פסח, שלא תשתכח תורת הגעלה.³ ב. לעניין כלים חדשים: הקונה כלים חדשים מגוי, צריך להטבילם אך אין צריך להגעילם, ואין צריך לחשוש שמא השתמש בהם הגוי במאכלות אסורות.⁴ ומ"מ היו מקומות

שנהגו להגעיל כלים חדשים שקונים לפסח, כי משום חומרא דפסח חששו גם לחשש רחוק שמא השתמש בהם הגוי בחמץ.⁵ ונראה שבמציאות כיום חשש זה אינו קיים כלל, ומכל מקום יש המחזיקים מנהג אבותיהם בידיהם ונוהגים להגעיל כל כלי חדש לפסח.⁶

אמנם חשש נוסף התחדש בזמננו בכלים חדשים העשויים ממתכת, שמא נמרחו בשומן טריפה בתהליך ייצורם והברקתם, ולפיכך יש מחמירים שצריכים ליבון,⁷ ויש אומרים שדי בהגעלה.⁸ למעשה הכריעו גדולי הפוסקים בזמננו שאפשר להסתפק בהגעלה,⁹ ובהגעלת כלים חדשים אין צורך להחמיר להסיר הידיות מחשש חמץ במקום חיבור הידיות לכלל, והמהדר לרפות את הידיות קודם ההגעלה, תבוא עליו ברכה.¹⁰

המשך בעמ' ג'

דבר בעין, או שבליעת האיסור אינה יוצאת דרך הטלוי, והידיות שבכלים חדשים הוא טלוי הנעשה אחר בליעת האיסור, שהרי מתקנים הידיות אחר שנבלע השומן, אולם בזה לא שייך החשש שמא יש משהו בעין מהאיסור רק החשש שמא הבליעה אינה יוצאת דרך הטלוי. מאידך, בידיות פלסטיק י"ל שלכו"ע יש לחשוש שהבליעה אינה יוצאת דרך הפלסטיק, שהרבה פוסקים סוברים שפלסטיק אין להגעלה, וא"כ זה חמור יותר מטלוי של מתכת, ולכן היה מקום להחמיר בזה, אך כיון שהדבר עדיין ספק, ויש כמה וכמה צדדים להקל, שיש לצרף הדעות שאינם מצריכים כלל הגעלה בכלי חדש. וכן יש

7 רעק"א בסימן קכ"א.
8 פמ"ג או"ח סימן תנ"א סקט"ז מסתפק אם די בהגעלה או שצריך ליבון.
9 הטעם משום שהוא ספק אם בכלל השתמשו בשומן טריפה, ואת"ל שהשתמשו יש לומר הדיו טעם פגום. וכן כתב ברבנות אפרים ח"ב סימן קע"ב, ובארחות שבת פ"י אות ז' לגבי טפולין וכלי נירוסטה חדשים שיש להגעילם.
10 מבית לוי. והטעם בזה, כי כפי המבואר לעיל בטלוי הנעשה אחר בליעת האיסור כתבו הפוסקים שאין מעילה הגעלה על הטלוי, וב' טעמים נאמרו בזה: או שהחשש בטלוי כזה הוא שמא יש שם

צדקה שבכל השנה שיש ליתן לעני די מחסורו, וכאן תיקנו שיתנו לו יותר מכדי מחסורו שיהיה לו בריחה לשמחת יו"ט.
2 הגרש"ז אויערבאך (פעדני שלמה פסח אות ד).
3 מנהגי מהר"צ הלוי (פ"ח סי"א).
4 ש"ך (י"ד סימן קכא סקט"ו), שו"ע הרב (סימן תנא סי"ה) ומשנה ברורה (סק"ג).
5 שלמת חיים או"ח (סימן רצה) שכן נהגו רבים בירושלים. וע"ע שו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן צד) שמשום חומרא דפסח נכון לקנות הכלים רק מישראל.
6 וע"ע בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו סימן קצד) שנתן טעם אחר למהנהג להגעיל הכלים החדשים קודם הפסח.

1 כמובא ברמ"א בתחילת הלכות פסח (סימן תכט סי"א), ומקור הדברים בירושלמי בבא בתרא (פ"א ה"א), ומה שתיקנו בפסח יותר משאר רגלים, ראה בשער הציון (פ"ק): שהוא זמן חירות ויושבין מסובין וכל אחד הוא וביתו רוב שמהא אין זה כבוד לה' שהעניים יהיו אז רעבים וצמאים, ועל כן נותנין לו קמח על כל ימי הפסח שיוכל גם הוא לספר יציאת מצרים בשמחה. ועוד טעם פשוט דחמץ אינו רשאי לאכול ומצוה אינו מצוי כל כך להשיג לקנות ואם לא יכינו לו על כל ימי פסח אפשר שישאר רבע, או יוכל לבא לידי קלקול. וראה עוד בשו"ת נהרות איתן (ח"א סימן טו) שנראה שתקנה זו היא בנוסף על מצוה

לארץ ישראל [ב' ניסן כמ"ש (יהושע ד טו): 'העם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון'] לא אכלו מצה משום איסור חדש, והקשו התוספות מדוע לא אכלו מצה והרי עשה דוחה לא תעשה, ויבא עשה של 'בערב תאכלו מצות' וידחה לא תעשה של איסור חדש. ואם נאמר שבמצות אכילת מצה יוצא ידי חובה רק בהנאת מעיו, נמצא שאינו מקיים את המצוה בשעה שעובר את הלאו, שהרי איסור חדש כבר עובר בהנאת גרונו וידי מצוה אינו יוצא עד שייכנס למעיו. [וכמו שכתבו התוספות (ב"ב ג. ד"ה כופין) לעניין מי שחציו עבד וחציו בן חורין, שכופין את רבו לשחררו כדי לקיים מצוה פריה ורביה, וכתבו שלא אמרין שידחה עשה דפרו ורבו את לא תעשה דלא יהיה קדש, דמשעת העראה עבר ללאו וכו'] ומוכח שגם באכילת מצוה מקיים בהנאת גרונו.

אמנם באמרי בינה (דיני פסח ס"ג כג) דחה את ראיית החתם סופר מקושיית התוספות הנ"ל, וביאר כי אף אם נאמר שמצות אכילת מצה מקיים רק בהנאת מעיו, מכל מקום גם בשעה שאוכל מגרונו נחשב שעוסק במצות עשה ולכך דוחה את הלא תעשה, וזה מן הטעם שהמעבר דרך הגרון הוא תנאי וחלק מקיום המצוה, ומוכיח כן מהדין המבואר בפסחים (קטו): 'כרכן בסיב ואכלן ידי מצה לא יצא', והטעם כתב במשנה למלך (מאכלות אסורות פ"ד) או משום דהוי שלא כדרך אכילתו, או מטעם חציצה.

ומבואר שהדרך והצורה לקיים את מצות אכילת מצה היא על ידי שיבא כזית מצה למעיו דרך גרונו באופן שנוגע בגרונו ממש, וכתב שאכילת מצה אינה דומה לדברי התוספות לעניין מצות פריה ורביה, ששם ההעראה רק היכי תמצי לקיים את המצוה, כי אם היה באפשרות לקיים המצוה בלי זה היה גם כן קיום המצוה, רק שאין אפשרות לבא לקיום המצוה בלי זה ואינה חלק מהמצוה אלא הכשר מצוה, אבל בעשה של אכילת מצה, אף אם נאמר דלא בעינן הנאת גרון לקיום המצוה רק מלוי הכרס הוא גוף המצוה, מכל מקום האכילה היא מעשה המצוה והוי שפיר בעידנא דמקיים העשה עוקר ללאו, וכן כתב לדחות ראייה זו בנו הכתב סופר (אור"ח סימן עא).

דעת הפוסקים שצריך הנאת מעיו

אולם מדברי הלבוש (או"ח ס"ו תעה סע"ג) הביא באמרי בינה (שם) שמשמע מדבריו שקיום מצות אכילת מצה הוא בהנאת מעיו ומילוי כריסו, שכתב שם לבאר טעם הדין ש'בלע מצה יצא ובלע מרור לא יצא' (פסחים שם), אף על גב שבתורה כתובים שניהם - מצה ומרור בדיבור אחד 'על מצות ומרורים יאכלוהו', וביאר הלבוש, משום שאכילת מצה אף על פי שהיא זכר לגאולה וחירות, מכל מקום עיקר אכילתה היא לאכול לשובע למלא את כריסו כשהוא רעב, ולפיכך יוצא בה אף בבליעה, שאף בבליעה מתמלא כרסו ואוכל לשובע נפשו, אבל אכילת מרור אינה למלאות הכרס אלא זכר ל'וימררו את חייהם' וכל שאינו מרגיש טעם המרירות אינו יוצא, אבל במצה יוצא דגם במצרים אכלו למלאות הכרס, ומבואר בדבריו שאכילת מצה הוא בהנאת מעיו ומלוי כריסו.

ונראה מדברי הלבוש כי זהו דין באכילת מצה, שכוונת התורה היא לאכול לשובע למלא את כריסו כשהוא רעב. ולפי זה אם אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל לא יצא ידי חובתו, ואף על גב שבאכילת איסור גם אם הקיאו הוא בכלל אכילה לחיובו, מכל מקום באכילת מצה המצוה היא על מלוי הכרס ככזית, וזהו דלא כמ"ש החתם סופר. גם במקור חיים (לבעל הנהיבות, סי' תנד ביאורים סק"א) כתב כדבר פשוט שעיקר מצות מצה בהנאת מעיו, רק שנסתפק שמא צריכים גם הנאת גרונו.

דעת תרומת הדשן

על מנהג הלל הזקן לכרוך את המצה המרור והפסח ולאכול שלשה כזיתים יחד (פסחים קטו), הקשה המרדכי (שם, סדר של פסח רמז תרי"א) שהרי מבואר בגמרא (כריתות ד.) שאין בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים, וכיצד אכל הלל הזקן שלשה כזיתים יחד. וכתב לחלק שאחרי הלעיסה אפשר לאכול גם שלשה כזיתים יחד. וכתב תרומת הדשן (סימן קלט) והובאו דבריו במגן אברהם (סי' תעה סק"ד) שמשמע מהמרדכי שזה פשוט שיש לבלוע את כל הכזיתים בבת אחת, ואם כן גם כזית הנאכל לדעת חכמים יש לבלוע בבת אחת.

וכתב במחצית השקל (שם בביאור ראיית המג"א מהסוגיא בחולין קג): שאפילו רבי יוחנן שסבר לגבי אכילה של דבר איסור שאם נתנו בפיו בבת אחת אפילו אם בלעו חצי חצי נתחייב, משום שסובר שהנאת גרונו היא שמצרפת לשיעור כזית, מודה שבמצה צריכים לבלוע כזית, כי במצה המצוה היא שישבע מאכילתה ולכן הנאת מעיו היא שמצרפת לכזית. והביא ראייה ממה שמצאנו בברכת המזון הנאמרת על השביעה שאם אכל ופלט ולא השביעו במעיו אינו חייב בברכת המזון (ש"ע או"ח סימן רב ס"י), ומבואר שהשביעה נעשית דווקא במעיו. אך כתב שבמצה בוודאי צריכים לכתחילה גם הנאת גרונו, שהרי למדו כי בלע מצה יצא רק בדיעבד. ומדבריו מתבאר שבאכילת מצוה לכולי עלמא צריך הנאת מעיו, ולפי זה אם אכל ופלט ולא שבע מאכילתו בוודאי לא יצא שהרי אין כאן הנאת מעיו, וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"א ס"א) שמדברי

המחצית השקל בדעת המגן אברהם עולה שבמצוה בעינן הנאת מעיו. וכן פסקו האחרונים שצריכים לבלוע כזית בבת אחת כי הנאת גרונו אינה מצרפת לכזית, וכמבואר במגן אברהם (שם) ובמשנה ברורה (שם סק"ט).

אכילה והקאה לעניין ברכת המזון

גם לשיטת הפוסקים שיוצא ידי חובת מצה אף אם הקיאו, יש לדון שיצטרך לאכול שוב, וזה כדי שיוכל לברך ברכת המזון ובלא"ה הרי יחסר בסדר ארבעה כוסות, שאף אם לעניין קיום מצות אכילה נחשבת אכילתו שאכל, אבל לענין ברכת המזון וברכה אחרונה אינו חייב כמו שהעלו רוב האחרונים.

והנה בשו"ת פנים מאירות (ח"ב ס"ו כז) כתב שאין גדר 'אכילה' לגבי אכילת איסור ולגבי אכילה לברכת המזון שווים זה לזה, שלגבי אכילת איסור האיסור תלוי בהנאת גרונו, ולכן אכל חצי כזית וחזר והקיאו ושוב אכלו חייב, שהרי גרונו נהנה מכזית. אבל לגבי ברכת המזון האוכל ופולט פטור מברכה אחרונה, וכתב הרא"ש (ברכות פ"ב ס"ו א) הטעם משום שהנאת מעיו בעינן וליכא. ומבואר בדבריו שלגבי דין ברכת המזון לכולי עלמא הגדר תלוי בהנאת מעיו. וכדבריו כתב בפשיטות גם במנחת חינוך (מצוה שיג אות ב) שאם הקיאו אינו חייב בברכת המזון מצד הסברא, דשביעה אינו שייך רק בהנאת מעיים היינו במילוי הכרס.

אמנם בספר קול אליהו (ח"א ס"ו ט) דן בחיוב ברכה אחרונה במי שהקיאו, ומסקנתו כי כמו לעניין מאכלות אסורות אם הקיאו חייב כיון שנהנה גרונו, כן יש לומר גם לעניין ברכה שנלך אחר הנאת גרונו. וכתב שיש צד לומר שאם הקיאו הרי זה כמו שעבר שיעור עיכול שקיימא לן שכל שנתעכל המזון שבמעיו שוב לא יברך, והכא נמי אין לך עיכול גדול מזה שהרי הקיאו. ודחה סברא זו, דהא ליתא, דלא יבצר אם לא נשאר לו תמצית מן המאכל במעיו, אמנם במי שאכל כזית ממש, והקיאו שיעור כזית ממש, בהא ודאי לא יברך לאחריו שהרי נתעכל.

ואמנם כי מדבריו עולה שסובר שהמקיא כיון שנשאר במעיו מעט מן האוכל, מברך עליו ברכה אחרונה וכיון שהמקיא אינו רעב, ממילא ייחשב אף כשביעה לענין חיוב ברכת המזון מן התורה. אבל דעתו דעת יחיד וכל האחרונים חולקים עליו, גם בספר פתח הדביר (סי' רעג ס"א) הביא את דברי ה'קול אליהו' וחלק עליו.

בברכי יוסף (או"ח ס"ו רח סק"א) דן באדם שאכל כשיעור ומעט לאחר מכאן חזר והקיאו כל מאכלו, האם חייב בברכת המזון, והביא לדברי הפנים מאירות (שם) שכתב שהחיוב בברכת המזון אינו תלוי בהנאת גרונו רק בשביעה, וכתב שלדבריו בנידון כידן מאחר ולא שבע שתיכף הקיאו כל מאכלו אינו חייב בברכת המזון. אך כתב כי אין ראייה מדברי הרא"ש שהביא הפנים מאירות, כי יש לחלק בין הטעום ופולט כלל לא הגיע המזון אל מעיו, להיכא שהגיע המזון למעיו ושוב הקיאו ופלט שאז אפשר שחייב בברכה, וסיים שצריכים להתיישב בדבר. אולם במסקנתו הסיק שגם בלאו הכי אין צריך לברך ברכה אחרונה מצד אחר, דהא קיימא לן דאם נתעכל המזון וכלתה הנאתו שוב לא יברך, ולא גרע הקיאו ויצא ממעיו מנתעכל המזון שבמעיו.

והעולה מדברי האחרונים שלענין ברכה אחרונה אינו מברך אם הקיאו את האוכל, ומצד שני טעמים: או משום שצריך שיעור שביעה, ואם הקיאו הרי לא שבע מהאוכל. או משום שזה שהקיאו לא גרע מלאחר שנתעכל המזון במעיו שאינו מברך ברכה אחרונה. וכך פסק בקיצור שולחן ערוך (סי' נא סט"ו): אכל או שתה והקיאו, לא יברך ברכה אחרונה דלא גרע מנתעכל. וכ"פ בשו"ת שבט הלוי (ח"א ס"ו רה). ובשו"ת תורה לשמה (שם) כתב שאם לא יועיל מה שיחזור לאכול כי שוב יקיאו כל מה שיאכל, יברך ברכת המזון בלי להזכיר בפיו שם שמים אלא רק במחשבתו, ויעשה זאת על כוס שלישית שמארבע כוסות.

והמורם לנידון דידן, אף אם ננקוט כשיטת הפוסקים שהאוכל ומקיא כבר קיים מצותו, אבל לא יוכל לברך ברכת המזון, ויחסר לו לסדר ארבעה כוסות, וגם מטעם זה צריך שיחזור ויאכל.

להלכה:

- א. באכילת מאכלות אסורות קיימא לן שעובר איסור בהנאת גרונו אף ללא הנאת מעיו, ואפילו אם הקיאו חצי כזית וחזר ואכלו חייב.
- ב. נחלקו האחרונים לגבי אכילת כזית מצה אם די בהנאת גרונו או שצריך גם הנאת מעיו, ומספק יחזור ויאכל שנית לקיים את המצוה אך בלי ברכה שספק ברכות להקל.
- ג. לגבי ברכה אחרונה, בין ברכת המזון דאורייתא ובין שאר ברכות, לדעת רוב הפוסקים אינו מברך אם הקיאו לאחריה. ולכן גם מטעם זה יחזור ויאכל כדי שיתחייב בברכת המזון ויברך על ארבעה כוסות כסדר.
- ד. אם אינו יכול לחזור ולאכול, יברך ברכת המזון בלי להזכיר בפיו את האזכרות אלא רק במחשבתו, ויעשה על ברכת המזון זו את הכוס השלישית שמארבע כוסות.

בדיקת חמץ בחנות תכשיטים על ידי המוכרת

בבעלותי חנות למכירת תכשיטים, ברצוני לשאול לגבי בדיקת חמץ: א. האם יש עניין שדווקא גבר יבדוק את החמץ, או שאפשר לעשות את הבדיקה גם על ידי אשה? ב. בגלל הביטוח אין אפשרות להדליק אש בחנות, אולם יש שם תאורת ויטרינות חזקה מאד והיא מאירה היטב את כל המקומות שבהם עלול להיות חמץ, האם יש עניין לבדוק עם פנס בדוקא? ג. האם מדליקים את האור רק אחרי הברכה?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

א. אם האישה היא בעלת החנות היחידה, חיוב הבדיקה מוטל עליה ויש עניין שדווקא היא תבדוק. כשהבעל שותף בחנות או הבעלים היחיד עליו למנות את אשתו שליחה. וכתבו הפוסקים שבזמננו הנשים מדקדקות וטורחות בנקיון הפסח ואינן מתעצלות ולכן אשה ראויה לכתחילה להתמנות כ'שליח' לבדוק בברכה ואין עדיפות לשליח גבר¹¹. ב. בכל מקום שבו יש חשש לבדוק עם נר, מכל סיבה אפשרית, יש לבדוק לכתחילה באמצעות פנס, כי רק באופן זה יבדוק יפה בחורים ובסדקים ולא יימנעו מלקרב את האור למקום הבדיקה¹². כמובן שיש לעשות בדיקה זו בלילה כהלכתה. ג. הדלקת הנר אינה חלק ממצות הבדיקה, וראוי לכתחילה להדליק את הנר לפני הברכה, כדי שיוכל להתחיל תיכף לבדוק, ולא יפסיק בין הברכה לבדיקה.

להתחיל את סעודת השבת בחצר

האם אפשר להתחיל את הסעודה באכילת החלה בחצר, ואחר כך לעלות הביתה להמשך הסעודה, או שיש בזה בעיה של הפסק? תשובת מורנו הרב שליט"א:

לצרף דעת הסוברים שמספיק רק הגעלה מבפנים. וכן יש לצרף דעת השו"ע (סימן ס"ז) שכל שדרכו להשתמש בשפע ונכלי בעו מעט מותר להשתמש בו אפילו בנר יומי, כי מקום הידיות שלא עולה לו ההגעלה הוא מעט ביחס לכל הכלי, ולכן הכרעת הרבה פוסקים להקל בענייננו כיון שהאיסור כאן אינו בן יומו והוא רק גזרה דרבנן.

11 ערוך השולחן (סי' תלו"ה). וראה פסקי תשובות סימן תלא הערה 18, דאף שמבואר שאין כדאי לכתחילה לסמוך על נשים משום שעצלניות הן (תוס' פסחים ד"ה בדיקה, מ"ב סי' תלב סק"ח), מ"מ בזמננו נשתנה המצב ונשים צדקניות הן ומנקין היטב וגוררות מהכתלים וכי' וטורחות במצוה זו יותר מכפי החיוב מהדין, ואפשר למנות אותה שליח אף לכתחילה, רק שתדע היטב מה נכלל בחובת הבדיקה, שלא תחשוב שאין צריך בדיקה מדוקדקת כי סומכת על נקיון הבית. וכ"כ בתשובות והנהגות ח"ב סי' ריא.

12 שבת הלוי (ח"א סי' קלז).

יש נוהגים לאכול את סעודות השבת בערב פסח בחצר או מרפסת מחוץ לבית, שם מקדשים ואוכלים כביצה פת על דעת להיכנס לבית להמשך הסעודה. ויש בזה כמה מנהגים כיצד לנהוג לעניין שינוי מקום¹³: א. יש שכתבו¹⁴ שלאחר שגמרו את הסעודה יש לחזור לחצר ולאכול פעם נוספת כזית פת ולברך שם.¹⁵ והטעם הוא, משום שכיון שאינו יכול לאכול פת בתוך הבית יש חשש גדול שצריך לברך על כל המאכלים שאוכלים בבית, כיון שסלקו ידיהם מן הפת ועקרו עצמם מהשולחן שאכלו שם הפת.¹⁶ ב. ויש שכתבו¹⁷ שאין צריך לחזור לחצר ולברך במקום שאכל פת, שהדגים והבשר שהם עיקר הסעודה ונאכלים כדי לשבוע נטפלים לפת אף אם כבר משך ידו מן הפת.

ואם מקדש ואוכל פת במרפסת ביתו או בחצר הסמוכה לביתו (מקורה או שאינה מקורה), ואחר כך נכנס לבית לסיים את עיקר הסעודה, הרי זה נחשב כיוצא מחדר לחדר באותו בית.¹⁸

צחצוח השיניים בשבת ערב פסח

השנה שערב פסח חל בשבת, האם אפשר לצחצח את השיניים בשבת על מנת לנקותם משיירי חמץ?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

לפני סוף זמן אכילת חמץ צריך לנקות היטב השיניים שלא יישאר שם שום חמץ בעין¹⁹, ובשנה רגילה יש לנקר היטב ע"י מברשת וקיסם בכל החורים והסדקים, אמנם בשבת אסור לצחצח את השיניים עם משחה משום 'ממרח', כמו כן אין לצחצח במברשת עם שערות צפופות משום 'סחיטה'²⁰. אבל במברשת ניילון מותר ובתנאי שאינו מוציא דם,²¹ וכמו כן בחוט דנטלי מותר באופן שאינו מוציא דם, וצריך לחתוך החוט לפני שבת²². ומי שרגיל שיוצא דם אזי רק ינקח היטב בקיסם בזהירות ובמתנות ולא במברשת. במברשת יהיה גם אסור להדיחה משום שאין זה לצורך היום, ואם כן יהיה צריך להשליכה.

אכילת סעודה שלישית בשבת ערב פסח, מתי אוכלים סעודה שלישית בשבת ערב פסח, שהרי הזמן של הסעודה הוא לאחר זמן איסור אכילת חמץ?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

יש בזה מנהגים חלוקים:²³ בשולחן ערוך (סי' תמד ס"א) פסק לקיים את הסעודה השלישית בזמנה, לאחר מנחה, ולאכול מצה עשירה. אך הרמ"א כתב: 'ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה, יקיים סעודה שלישית מיני פירות או בבשר ודגים'. במשנה ברורה (נ"ק) הביא את דעות הפוסקים²⁴ שעדיף לחלק את סעודת שחרית לשניים, שכן יש אומרים שיוצאים בזה ידי סעודה שלישית. וציין שהגר"א סבר שנוון לעשות כן, אך שיש לעשות כן רק אם יש שהות לברך בינתיים ולהפסיק זמן מה, כדי שלא יהיה בכלל ברכה שאינה צריכה. לכן, בשבת זו נוהגים²⁵ להשכים בקימה ובתפילה, כדי שיוכלו להספיק לאכול שתי סעודות לפני זמן איסור אכילת חמץ, וזמנה המדויק מופיע בלוח שנה בכל עיר. אמנם אין חייבים לאכול פת בכל סעודה יותר משיעור כביצה.

ומכל מקום, כיוון שלדעת הרבה פוסקים אין יוצאים ידי חובת סעודה שלישית כשאוכלים אותה בבוקר אלא רק לאחר זמן מנחה גדולה²⁶, על כן ראוי לאכול לאחר מנחה מיני פירות או בשר ודגים, ולכוון לצאת בזה ידי חובת סעודה שלישית. על פי השולחן ערוך, הרמ"א והמשנה ברורה, יש עדיפות לאכילת בשר ודגים על פני פירות²⁷.

שכח למכור בערב שבת

מי ששכח למכור לגוי את החמץ בערב פסח שחל בשבת, האם יכול למכור את החמץ בשבת?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

נחלקו הפוסקים אם יש להתיר את מכירת החמץ השבת למי ששכח למכרו.²⁸ הלהכה יש לנהוג כהשולחן ערוך וכתב לתת את החמץ במתנה לגוי, שאף על פי שאסור ליתן מתנה בשבת, מכל מקום לצורך מצוה התיירו²⁹.

המשך בעמ' הבא

כתב לחלק את סעודת הבוקר לשני חלקים, כדי ששתי הסעודות יהיו בפת, ולערב (אחר זמן מנחה) לאכול מיני פירות.
24 הבי"ח והמגן אברהם שנקטו דברי השלטי גיבורים.
25 כן נהגו הרבה מהפוסקים האחרונים. הסודות ש, כפי שמעידים בני ימנו, נהג לחלק את סעודת הבוקר. לאחר ברכת המזון בסיום החלק הראשון של הסעודה היה מספיק כחצי שעה, ואז אוכל עוד כזית פת ומסיים את הסעודה לפני סוף זמן אכילת חמץ. לאחר מנחה היה אוכל בשר, דגים ותבשילי פסח. הגר"ש² איוערבך בשנים שהתפלל ותיקין והיה לו מספיק זמן, היה אוכל שתי סעודות גמורות לפני סוף זמן אכילת חמץ. בשנים מאוחרות יותר, כשלא הקדים להתפלל כל כך, אכל סעודה אחת שלמה לפני סוף הזמן, וקיים סעודה שלישית באכילת תבשילים ופירות אחר צחצוח. הגר"ש³ ציין שלא היה נוח לו לסמוך על הפסקה קצרה בין הסעודות כמו יציאה לרחוב וכדומה, ולכן בשנים מאוחרות העדיף שכל לחלק את סעודתו.
26 התוספות (שבת ק"ח. ד"ה במנחה) והרא"ש (פרק טו סימן א) דייקו משלש הגמרא, כי זמן סעודה הראשית הוא מן המנחה ולמעלה. וכן פסק השולחן ערוך (סימן רצא שיעור ט) שזמנה משיגיע זמן המנחה, והיינו שיש שיעור זמן ומצוה ביום ואיך, ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצוות סעודה שלישית.
27 בשולחן ערוך (סי' רצא ס"א) הביא ארבע שיטות לגבי המאכלים שבהם ניתן לקיים את סעודה שלישית: דעת הר"ף, הרמב"ם והרא"ש חובה לקיים את הסעודה בפת. דעת רבנו חננאל שאפשר לקיימה במאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן. דעת בעל המאור שאפשר לקיימה במאכלים המשמשים ללפת את הפת, כגון בשר ודגים, אך לא בפירות. שעת התוספות בשם רבינו תם שאפשר לקיימה אפילו בפירות.

בזה יש מקלים כשרואה את המקום שאכל בו.
19 ראה בבן איש חי (ש"ח פ"ז ה"ח) שהביא 'מעשה באחד שהיה נזהר בשמירת המצה בלישה ובאפיה ובכל הלכות פסח, והנה בליל פסח אחר שיטן, חלם שאמר לו אדם אחד אוי לו שאכל חמץ משהו, ויקץ ויתמרמר מאד ויבך בני גדול וחזר וישן מתוך כתייתו, ויחלום והנה איש מדבר עמו ואומר לו זה החמץ ונדבק במצה, ונשאר בין השיניים פיזור חמץ מאכילה שאכל בערב פסח בבוקר, ובעת שהיה אוכל ולועס המצה בלילה נפרך אותו פיזור מבין השיניים ונדבק במצה, ואכלו עם המצה, על כל כמה וכמה צריך האדם לשום לבו בדבר זה להזהר בנקי שניו היטב'.
20 שמירת שבת כהלכתה (פ"ד ס"ט והערה קב).
21 בשו"ת שבת הלוי (חלק ה' סימן מה) כתב בנידון צחצוח השיניים בערב פסח ובאיסור סחיטה בשיעור, והסיק שאף שיש כמה צדדים להתייר בזה שאינו ספיק רישא ידאי דלא יבספק דרבנן, אין רצונו להתייר הדבר כיון שמחזיקים סחיטה בשער לרואי איסור, מכל מקום אם אינו טובל המברשת במים, רק מכניס מים לפיו ופולט ונשאר הפה רק מלוחלח ממים ומצחצח במברשת יבשה וע"י שיש שם טופח להספיח יכול לעשות פעולתו מותר.
22 משום תיקון כלי. (עין סימן תקט ס"ג ונב"מ ס"ק יז, ש"כ שם).

23 הטור (סי' תמ) דן לגבי סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת. שהרי זמן סעודה שלישית הוא אחר מנחה, והוא כבר אחרי זמן איסור אכילת חמץ, ומאידך אכילת מצה בערב פסח אסורה כדי שתהיה חביבה בליל הסדר. ואמנם רבי שמעון בר יוחאי (מבאב ב"ה הקדוש) היה מקיים סעודה שלישית בשבת זו בלימוד מעשה המרכבה, ולא באכילה. והמאירי כתב שסעודה שלישית 'חדויה היא ביום זה', אך רבנו תם (בבאב סטור) נהג לקיים את הסעודה במצה עשירה שנילושה במי פירות. ובשלטי הגיבורים

שכתב על דברי הבן איש חי. אמנם בסעודת ערב פסח שאינו יכול להמשיך את סעודת הפת דנו הפוסקים שיש לחוש בזה להפסק ועקירת השולחן, וראה בשו"ת עמק התשובה (ח"ה סי' כז).
14 בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' מ"ח) כתב שאף שמבואר ברמ"א (סי' קע"ח ס"ב) שלכתחילה לא יעקרו ממקומו בלא ברכה, מכל מקום כתב שם שביאור הלכה לצורך מצוה מותר. ועוד שכל החשש הוא שמא ישתנה וישבח לחזור למקומו ולברך, ובערב פסח שממחרים לסיים הסעודה לא חוששים שמא ישהה.
15 ובנטעי גבריאל כתב (ע"פ שח"ל בשבת פ"ח הערה ה) שאם יש חשש שיתפור החמץ אם יתנו שוב לכל בני הבית פת לאכול, די שבשעת הביט לבדו יאכל שוב כזית חמץ וכולם נטפלים אילו.
16 כמבואר בשו"ע שם ס"ב ומג"א ס"ק"ז, ואף אם הייתה דעתו לשנות מקומו לא מהני וצריך לחזור ולברך במקום שאכל פת כמ"ש בפמ"ג (שם מש"כ ס"ק"ז) וכף החיים (סי' קכ"ב).

17 שו"ת חשב האפוד (ח"ג ס"י) שו"ת קנין תורה (ח"ג סי' נה), ומסיים דמ"מ טוב יותר שיחזור למקומו הראשון (ע"פ הבאה"ש סי' קע"ד ק"ח דיש לעשות כן). וכן דעת הגר"ש וואזנר בקובץ ברכות (ח"ב ע"פ שח"ל בשבת).
18 כן הסכימו פוסקי זמננו (עין שו"ת פ"ד הערה לג, שו"ת אור לציון ח"ב פ"ב סעי' ט"ז, פתחי תשובה פ"ח הערה 85, וראה פסקי תשובות סי' רענ אות ב) שמה שכתבו האחרונים שחצר שאין לה קורת גג אין דינה כמחדר לחדר, זהו דוקא בחצרות שביניהם שדרסם יצאו לרשות הרבים, אבל מרפסת שלנו וכן חצר פרטית הצמודה לבית, אפילו אין לה גג, דינה כמחדר לחדר. אמנם יש פוסקים שהחמירו במרפסת שאינה מקורה וכן בחצר שאינו מקורה (ספר וזאת הברכה פרק ג) שנחשבים כשינוי מקום. והמקל יש לו על מי לסמוך, וכן חתומה. והרובה לצאת ידי כולם עדיף שיקוף עמו חתומה דג וכו' ויברך ברכת המזון ואח"כ ישוב לביתו. ואם החצר היא משותפת, נכון באמת לברך שם ולא בבית. וגם

אמירת סדר קרבן פסח בשבת

כתבו הפוסקים לומר את ענייני קרבן פסח בערב פסח לאחר חצות, 30 מה הדין כשערב פסח חל בשבת, האם אפשר לומר את נוסח הקרבן קרבן פסח עם התפילות שתקנו לומר בערב פסח כתפילת רבי שמשון מאסטרופולי, או שאין אומרים בקשות בשבת:

תשובת מורנו הרב שליט"א:

הרי הקרבן קרבן פסח דוחה את השבת, ולכן ראוי לומר את נוסח הקרבן הפסח. ומותר גם לומר את התפילות בשבת, לפי שאין זה בכלל בקשת צרכים בשבת.³¹

מלווה מלכה בליל הסדר

בשנה זו שלילי הסדר במוצאי שבת, האם צריך להוסיף מאכל לשם אכילת סעודת 'מלווה מלכה'? תשובת מורנו הרב שליט"א:

נחלקו הפוסקים [ראה טעמים בהערה³²]: יש שכתבו שאין חיוב, 33 ויש שכתבו שיוצאים ידי חובה בסעודת יום טוב, 34 ויש שכתבו להוסיף מאכל מיוחד לשם 'מלווה מלכה'.³⁵

חיוב נשים בארבע כוסות

אשה שטרודה בהארכת האורחים האם חייבת לשתות לפי הסדר, או שיכולה לשתות בתוך הסעודה שלוש כוסות מלבד הקידוש, וזאת מכיון שבאמצע הסדר היא עסוקה עם האורחים והתינוקות וקשה לה לעמוד ולשתות לפי קצב הסדר:

תשובת מורנו הרב שליט"א:

נשים חייבות בארבע כוסות, מפני שהיו עיקר באותו הנס. נשים שקשה להן לשתות יין, יכולות לכתחילה לשתות מיץ ענבים לארבע כוסות. היות

שצריך לשתות ארבע כוסות על סדר ההגדה, צריכות הנשים לומר את סדר ההגדה על כל כוס וכוס, או שעל כל פנים ישמעו ההגדה מבעליהן, שאם לא כן, יש סוברים שאף בדיעבד לא יצאו.³⁶

חיוב נשים בסיפור יציאת מצרים

האם גם נשים חייבות לעסוק בסיפור יציאת מצרים "עד שתחטפנו שינה"³⁷?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

להלכה נפסק כי נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, ואין חילוק בחיוב זה בין אנשים לנשים.³⁸ אך זאת ראוי לדעת כי שיעור 'עד שתחטפנו שינה', אין פירושו שינה חטופה על שולחן הסדר, אלא כל שהאדם מרגיש צורך לפרוש לשינה ולא לעסוק בדברים אחרים, קיים דין זה.³⁹

מצות משיבולת שועל

בני מאובחן ב'ציליאק', ונאסר עליו אכילת מאכלים בהם יש גלוטן, אפילו בכמות מזערית ממש. לקראת חג הפסח קנינו עבורו מצות מיוחדות מקמח שיבולת שועל שבכמות הגלוטן המזערית שיש בהן אין חשש סכנה. רציית לברר שני דברים: א. האם למרות הסכנה שבדבר, יש לו לאכול כזית מצה של חיטה, או שדי במה שהוא אוכל מצה משיבולת שועל? ב. האם שאר בני הבית יכולים לאכול מהמצות הללו, או שיש בעיה הלכתית במצות אלו, כשאפשר לאכול מצות רגילות?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

א. שיבולת שועל היא אחת מחמשת מיני דגן שיוצאים בהם ידי חובת מצה.⁴⁰ אך למרות שמצות מכל חמשת מיני הדגן כשרות, המנהג הוא לקחת דוקא מצה של חטים. לכן, בכל מקרה של סכנה, אין צורך לדחוק ולאכול דוקא מצה העשויה מחטה, ואפשר לכתחילה להסתפק במצה העשויה משיבולת שועל. כאשר לא מדובר במצב של סכנה, אלא ברגישות קלה יותר, עדיף כן לדחוק ולאכול כזית ראשון של מצה מקמח חיטה. ב. יש

מהפוסקים שכתבו כי היות שכל המינים האחרים חוץ מחטים ממהרים להחמיץ יותר מחטים, ואין לנו מסורת מחכמי הדורות איך לנהוג באפיייתם כדי לזוהר שלא יחמיצו, לכן מי שאינו זקוק לכך, לא יאכל מצה זו.⁴¹

עטיפת ידיים בליל הסדר

נהגו אצלנו להזוהר ולהחמיר מאד בנושא של 'שרייה' ('ג'עברוקט') בפסח; ולכן בזמן אכילת המצות בסעודה מגישים את המצות לשולחן בתוך שקיות ניילון כדי שאלו לא יבואו במגע עם דברים לחים, ועוטפים גם את הידים בשקית וכך אוכלים. רצינו לברר שתי שאלות: א. האם עטיפת הידים אינה גורמת שהברכה תהיה לבטלה, וזאת מכיון שעטיפת היד מועילה בדיעבד במקום נטילת ידיים. ב. האם אפשר להשתמש בכיסוי ניילון כזה גם בעת אכילת ה'כרפס' במקום הנטילה. השנה אנחנו עורכים את הסדר לקבוצה גדולה של מתחזקים באולם של בית הארחה, וישתתפו בו כ-250 אנשים. כך שלוח הזמנים צפוף, ולחוסך פעם נוספת של קימה של כל הקהל לנטילת ידיים יהיה דבר מועיל מאוד:

תשובת מורנו הרב שליט"א:

א. חז"ל החמירו מאד במצות נטילת ידיים, והפליגו בסגולתה ומתן שכרה, ואין מן הראוי לבטלה ולהסתפק בעטיפת היד. פיתרון זה ניתן רק למקרה של שעת הדחק כשאין ברירה כמו מצבי חולי וכדומה. הנאלץ לכסות את ידיו במקום לרחצן אינו מברך על נטילת ידיים.⁴²

ב. בנטילת ידיים לכרפס, יש שנהגו שרק גדול המסובים נוטל את ידיו, לכן אף לפי מנהגנו שכולם נוטלים ידיהם, המקל בכך שישתמשו בכיסוי ניילון יש לו על מי שיסמוך. אולם מכל מקום עדיף שייטלו את ידיהם קודם תחילת הסדר. שאלת הברכה אינה נוגעת כאן, מאחר ואין מברכים 'על נטילת ידיים' לפני אכילת הכרפס.⁴³

שינה.

38 חינוך (מצוה כא), וראו במנחת חינוך (שם אות ז') שתמה למה אין מצוה זו כשאר מצות עשה שהזמן גרמא, והסיק שבודאי מדרבנן חייבות. וכן נקט בחיי אדם (פי' קל סי' א') שחייבות מדרבנן מאחר וחייבות בד' כוסות, ודין הד' כוסות לשתותם על סדר ההגדה, לכן חייבות גם בסדר ההגדה. ובמשנה ברורה (סי' תעב קפ"ד, סי' תעב קפ"ד) סתם דנשים חייבות בהגדה ולא פירש אי מדא' או מדרבנן. האריכו האחרונים לבאר דעת החינוך ומקור החיוב, וראו שו"ת אבני ישפעה (ח' אור"ח סי' ז').

39 הגר"ק (חוט שני שבת ע"א רלד), ראה גם בהגדת הגרי"ש אלישיב.

40 שולחן ערוך (סי' תנ"ג ס"א). אף שיש טוענים שהזן הנקרא בפניו 'שיבולת שועל' אינו אותו הזן שנקרא כך במשנה, הסכמת הפוסקים שהמצות של שיבולת שועל בזמנינו הן מחמשת מיני הדגן.

41 תשובות והנהגות (ח"ה סי' קל). שו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' טז). וראה שו"ת לבושי מרדכי (תיניא סי' קמח).

42 שו"ע (סי' קס"ג סי' א' ובג"ב).

43 שו"ע (סי' תע"ג ס"ו, ובשער יצחק סי' טז). ראו בפסקי תשובות (שם) שהביא את המנהגים בזה. למרות האמור מעיקר הדין, יש לדעת כי הטעם לרחיצה זו היא כדי שישאלו התינוקות ועל ידי זה ירבו בסיפור יציאת מצרים שהיא מצוה דאורייתא, וזאת מלבד העניינים הגדולים על פי הקבלה, ולכן ראוי להשתדל ככל הניתן כן לנהוג בדקדוק כפי המנהג בלילה נשגב ומרומם זה, כשכמו כן הוא - ליל הסדר'. לילה שיש בו סדר לדברים.

וראה ליקוטי מהר"ח, דעת תורה (סימן רפח) שו"ת רב פעלים (ח"א סימן מז), והעולה מדבריהם כי מאחר שהטעם הוא כדי שלא יבוא לידי צער בשבת, לכן תפילות קבועות שנאמרות מדי יום או מעת לעת, ויש להן טופס ונוסח קבוע, ואומרים אותם בין עשיריים בין עניים בין נער בין זקן בין בריא בין חולה, ובדרך כלל נוסחאות ותפילות אלו בלשון רבים, ונכללים בה כל עמך בית ישראל, לא חששו שמא על ידי אמירתם יגיע לחלל קדושת ומנוחת השבת על ידי שיהיה מיצר ודואב. והתפילות שנאמרות עם סדר הקרבן הפסח, הלא המה תפילות על הקרבן הקרבן ובקשה על בניין הבית, ועל כן מותר וראוי לאומרים.

32 מצינו שלושה טעמים עיקריים בחיוב סעודה זו: א. בפוסקים מובא הטעם ללוות את שבת המלכה. ב. בעולת שבת כתב, שהחיוב הוא כדי שיהנה האבר ששמו 'נסכו', שאינו נהנה אלא מאכילת מוצאי שבת. ג. בשל"ה הקדוש (מסכת שבת, נר מצוה) ובדרשות חתם סופר (ח"ג, סימן ק"ב) כתבו, שכיוון שהנשמה יתירה מסתלקת, עורכים לכבודה סעודה כדי ללוותה. והנה הטעם שהוא כדי ללוות את השבת יש חיוב גם ביום טוב, שכן קדושת שבת היא קדושה יתירה מקדושת יום טוב, כמבואר בגמרא פסחים (א"ב), וכן לפי הטעם שהוא כדי שיהנה האבר ששמו 'נסכו', אולם לטעם שהוא מפני שהנשמה יתירה מסתלקת, הדבר תלוי במחלוקת הראשונים בפסחים אם יש נשמה יתירה ביום טוב (א"ב). שלדעת הרשב"ם יש נשמה יתירה ביום טוב, ולדעת התוספות אין.

33 הגר"ש"ו אוער בא"ב (קונטרס שלמי אליעזר ע"א ח), והביא ראייה ממה שאין מברכים על בשמים במוצאי שבת שחל בו יום טוב.

דין כיסוי בד על הברז בשבת ויו"ט בתוך הפסח

ונימוח לתוך המים בפסח או שנכבש עם המים מעת לעת ונאסרו כל המים כדין תערובת משהו בפסח (עי' משנ"ב ס"י תמו סק"ו וסק"ח), א"כ מה מועיל הסינון של הברז בברז, הלא המים עצמם נאסרו.

[ובעצם זה מקור גדול לאלו שמחמירים למלאות כל המים לשתיה ובישול כבר קודם הפסח, כי אז אפי' אם היה משהו חמץ במים, כבר נתבטל קודם הפסח, ואינו 'חוזר וניערור' בפסח, כי הוי לח בלח (עי' רמ"א ס"י תמו ס"ד)].

ומאחר שאין הסינון מועיל ממילא, א"כ אין בו חשש ברירה כלל, ומה שנוהגין להקפיד על הכסוי הברז הוא רק משום חומרא בעלמא ולהמשיך המנהג מקדמת דנא. או יתכן שהכסוי משמש למטרה אחרת לגמרי, והיא בשביל לכסות את הברז עצמו, שאם בלוע בו חמץ ע"י זיעה שעלה עליו במשך השנה מלמטה בכיור, אזי יציל הכסוי שלא יפליט בפסח לתוך המאכלים אם ישתמש בפסח בתוך הכיור בדברים חמים שתעלה זיעה [ובאמת גם חשש זו רחוק ואכמ"ל].

לגבי כיסוי [מלבן]: בעצם כל פעם שפותח את הברז נרטב הברז ונשרה במים, ובגמ' (זבחים ד:): אמרו 'שרייתו זהו כיבוסו', כלומר שעצם שריית הברז במים נחשב לכיבוס, אך הרבה פוסקים התירו לעשות כן כשאין לכלוך בבגד (רמ"א ס"י שב ס"ט ונו"כ), וגם יש שהיתרו באופן שאינו מתכוון לכבוס את הבגד (ביה"ל שייט ס"י ד"ה ואפי', שעה"צ שם סקנ"ב, בשם הגר"א עפ"י רמב"ם וסמ"א).

מ"מ בנידוד אין צריך להגיע אל התירים האלו כי הדבר פשוט להיתר, מטעם שהברז הזה עשוי לדבר זה גופא לסנון בו מים וא"כ 'אינו חושש לליבונו' כלל ואין לו בזה שום הנאה ומשמעות, כמ"ש הפוסקים לגבי משמרת (ס"י שייט ס"י ביה"ל ד"ה משום בשם תוספת שבת ודלא כמג"א, שו"ע הרב ס"א), וכ"כ שו"ע הרב (ס"י שכ סוס"ד) לגבי פקק של חביות.

וכ"כ להדי' בחזון איש (סוס"י נג ד"ה ומשום) לענין זה גופא, בכריכת סמרטוט על הברז לסנון המים, וז"ל: ומשום ליבון ליכא כיון דמיוחד לכך (ומצ"י) לביה"ל הנ"ל), וכיון דאינו מכוון לכביסה ואינו עומד לכיבסו, וגם אין זה דרך כיבוס שהוא בכל שעה על מצב אחד, עכ"ל. וכ"כ להדי' בשו"ת קנין תורה (ח"ב סו אות ד) לגבי נידוד בפסח, שכן נהגו תמיד היראים במדינת אונגארן ולא חששו לשום חומרא בזה. ואכן כן נוהגין.

לגבי חשש שמא יסחוט: הנה עצם זה שנרטב הברז בשעת השימוש בברז, בודאי אין חשש לגזור שמא יבוא לסחוטו [כמו שגזרו באופנים דומים (ראה שו"ע שב ס"ב)]. ומטעם הנתבאר לעיל שאינו חושש לליבונו ואינו מקפיד על מימיו מאחר שעשוי לכך (עי' במקורות הנ"ל לגבי משמרת, ובמשנ"ב ס"י שא"ס ק"ק, וס"י שב סוס"ק נט).

אבל אם נפל הברז מן הברז ורוצה להחזירו כשהוא רטוב, יש לאסור זאת משום שנסחט בידיו בשעה שמהדקו וכרכו על הברז, כ"כ חזון איש שם (ד"ה לענין) וז"ל: ולענין אם נפל בשבת אם מותר להחזירו על הברז, אם הוא רטוב יש לחוש לסחיטה, וסחיטה זו יש לחוש לליבון [אף שהמים הולכים לאיבוד], ע"כ.

אבל לעני' דלכאורה י"ל צד להקל, כי אפי' אם יסחט מים מהברז תוך כדי שרכו, הלא טעם איסור סחיטת בגד ממים [כשאינו צריך למים הנסחט] הוא משום מלאכת מלבן כי הבגד מתכבת ומתנקה בשעת סחיטתו (כידוע מרמב"ם פ"ט הי"א ור"ת בספר הישר), וכאן בברז זה הלא אינו חושש לליבונו כלל כמו שנתבאר לעיל, וגם הלא אינו מתכוון לזה, ואפי' את"ל דהוי פסיק רישא, הלא יש את דעת הערוך (ס"י שכ ס"ח) המתיר פסיק רישא דלא ניחא לי, ועוד

ויל"ע אי מותר לכרכו בשבת ערב פסח עבור יו"ט, משום חשש 'הכנה' משבת ליו"ט. ואולי גם בשבת עצמה יש צורך בזה עכ"פ אחר חצות שאסור בחמץ, אבל לכאורה זה אינו, כי אם הסינון הוא עבור חשש משהו חמץ, הלא עד הלילה אין חמץ אוסרת במשהו (שו"ע ס"י תמו ס"ב).

לגבי בורר: הנה לכאורה הברז שמסנון את המים מחשש משהו חמץ, איכא חשש מלאכת בורר, אך למעשה יש כמה סברות להקל בזה ולומר שאין חשש בורר [וכן נוהגין להקל]:

א. בורר איסור מהיתר: אינו בורר פסולת אמיתי, כי כל השנה היתה המים ללא סינון זה, אלא שבפסח חושש לתערובת משהו חמץ, וא"כ זה נחשב שבורר איסור מהיתר, ומבואר בגדולי הפוסקים שאין זה נחשב ברירה גמורה ועכ"פ אין בו איסור תורה, והטעם כי בעצם אין זו פסולת שאינו ראוי לאכילה בעצם אלא נמנע לאכלו כי 'אריא דאיסורא דרביע עילויה' (עי' מג"א תק סק"ב ופר"ח שם ריש סק"ו, תמו סק"ח, שביית השבת מל' בורר סע"י, מנחת חינוך בורר אות ו). [אך נראה לי שמשם אין ראייה מוכרחת להתיר בענינו, כי הם דיברו על ב' מיני מאכלים ממש שאחד מהם של איסור, ואילו כאן אין פירוור החמץ נחשב למין אוכל' אלא נראה יותר כפסולת ולכלול. אכן ראה עוד להלן בסמוך, שיש מקור להתיר גם בזה].

וראה עוד מה שדן בחיי אדם (כלל טו סע"ח ובמשנ"א שם) לגבי סינון מים מתולעים קטנים, ומעלה סברא להיתר שאינו בכלל בורר פסולת מתוך אוכל, כי אינו פסולת בעצם מאחר שהגוים שותים אותם ואנו נמנעים לשתותם רק מחמת האיסור וכנ"ל, ומסיק להקל בשעה"ד. וכן דן בענין זה בשערי תשובה (שיט סק"א) בשם גינת וורדים, ומסיק להקל עכ"פ ע"י שינוי. וע"ע כף החיים (שיט ס"ק ק"ק, ק"ק). ובקצות השולחן (ס"י ק"ה בדי השולחן סק"ז) מיקל כשאין ודאי שיש תולעים.

וכן האריכו בזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג) ובשו"ת קנין תורה (ח"ב טו) ובשו"ת שבט הלוי (ח"א צב), ומסיק שמעיקר הדין הדבר מותר, רק עדיף לעשות שינוי, או שבתחילה יתן קצת מים שילך לאיבוד, עיי"ש.

ב. 'משתתי הכי': יתכן לומר שכיון שמעיקר הדין אין חשש לפירור חמץ במים, בפרט בזמננו שכל המים מסוננים היטב, והרבה בני אדם שותים המים בלי סינון גם בפסח, א"כ מותר לסנון כמ"ש בשו"ע (שיט ס"ג): יין או מים שהם צוללים, מותר לסנון במשמרת, ואף על פי שיש בו קסמין דקין, הואיל וראוין לשתות בלאו הכי, ע"כ. (וע"ע בחזו"א ס"י נג ד"ה ולענין ד"ה וס"א).

ואף שהוא עצמו מקפיד לא לשתות בלי סינון, וכתב הביאור הלכה (שם ד"ה הואיל בשם פמ"ג) וז"ל: ומי שהוא איסטניס וא"א למישיתי הכי היכא שיש בו קסמין וכדומה, אפשר אף דרובא דאינשי לא קפדי כלל, לא אמרינן בטלה דעתו ולדידיה אסור דהיה בורר, ע"כ. מ"מ הרי אמרו פוסקי זמננו (הגר"ש אלישיב והגר"נ קרליץ) שאם ה' שותה אותם בשעת הדחק אינו נחשב לאיסטניס, וא"כ כיון שמה שאנו מקפידים שלא לשתות המים בפסח בלי סינון הוא רק מחומרא, יתכן שאפשר לשתותו בשעה"ד וא"כ לא נחשב בורר. [וגם כל דין זה דאיסטניס אינו אלא מדרבנן (פוס' הנ"ל)].

ג. כל הסינון הזה שעושים בפסח, לכאורה אינו מועיל מאומה מדינא להציל מחשש תערובת משהו חמץ, כי ממנ"פ, פירור ממש של חמץ הלא אינו יכול להגיע על הברז, כי היום המים מסתננים היטב מקודם שמגיע אל הברז בכל מיני התפלות וניקוי משוכלל, ואילו מחשש שהי' פירור חמץ במים

רבים נוהגים לכרוך בפסח כיסוי בד על הברזים של המים מן הכיור בשביל לסנון את המים מכל חשש פירור משהו חמץ. והנה מי שנפל לו הברז הזה באמצע יו"ט ורוצה להחזירו, או ששכח לכתחילה להשימו קודם פסח ונזכר מזה אחר שכבר נכנס שבת ער"פ כמו השנה. האם יש איסור בשבת או יו"ט לכרכו על הברז.

תשובה: בשאלה זו יש לדון בכמה מלאכות אפשריים: בונה, קושר, בורר, מכבס [מלבן], גזירה שמא יסחוט, הכנה משבת ליו"ט. ובעז"ה נבאר כאן אחד אחד.

לגבי בונה: אם כרכו בצורה ובאופן ארעית, אין בזה משום איסור בונה, אבל אם כרכו באופן קבוע כדרך שעושה בחול (לכאורה לא שייך זה בבדים שלנו של פסח), אסור משום חשש בונה, כי מוסיף על הבנין דבר קבוע, כ"כ החזון איש (א"י"ח סוס"י נג).

לגבי קושר: אם מהדקו על הברז ע"י 'אזיקון', יתכן שיש בזה חשש של קושר, והנה בפסקי תשובות (סוס"י שיז) מביא מחלוקת פוסקי זמננו אם יש איסור קושר באזיקונים.

וסברת המקילין הוא: **א. כיון שפעולת ההידוק נעשית על ידי שיניים קטנות הנתפסים זה בזה, ואין זה בגדר מלאכת קושר שמחבר בין שני חלקים ומהדקן זה לזה, ב. כל חיבורן נעשה רק לחד פעמי כי לאחר השימוש א"א לפתחו אלא קורעין אותו ומשליכין אותו** (עי' כע"י סברא זו לגבי 'מתיר' במשנ"ב שיז סק"א בשם הלבוש).

ומאידך סברת המחמירין הוא, שאין לך קשר גדול מזה שנעשה ע"י הידוק חזק מאד ורגילין לקשור בהם דברים.

ולמעשה, **מסקנת הגר"י פישר זצ"ל** (מאור השבת ח"ד מכתב יב), ושו"ת משנת יוסף (ח"י ס"י עב), והגר"ש ואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"ט עמ' מו) **ההחמיר. ואילו מסקנת הגר"ש אלישיב זצ"ל** (שש"כ פ"מ ס"ב), חזון עובדיה (מלאכת קושר ומתיר אות יח), **חוט שני** (פלי"ד סק"ב) **להקל.**

והנה אם נאמר שנחשב קשר חזק [כמו קשר ע"ג קשר], אסור אפי' מתירו ביומו, כמ"ש רמ"א (שיז סוס"א) מחשש שנחשב מעשה אומן. אבל אם נאמר שנחשב רק כקשר פשוט [כמו עניבה ע"ג קשר], וכן אם רוצה לקשור הברז על הברז ע"י איזה חוט בעניבה ע"ג קשר, אזי ה' מותר לקשרו אם מקיימו פחות מז' ימים, לפי שיטה אחת ברמ"א שם והביאור הלכה (שם ס"ד ד"ה שאינם) **מכריע להקל כוותי' במקום הצורך.** ואם רוצה לקשרו בשבת ער"פ [כמו בשנה זו] י"א אסור, כי עד אחר הפסח יש יותר מז' ימים.

אבל אין עצה שיתכנן בדעתו להתירו במוצאי יו"ט ראשון [ואכן כן יעשה בפועל, שיתירו במוצאי יו"ט ויחזור ויקשרנו] ובכך לא יחשב לקשר העשוי לזמן מאחר שאינו מקיימו ליותר מיום שלם, זה אינו מועיל, כי גדר 'קשר של קיימא' [האסור מה"ת] וכן 'קשר לזמן' [האסור מדרבנן], הכל תלוי בדרך ורגילות עשייתו עפ"י ההכרח ודרכי השימוש, ואינו תלוי בדעתו שהחליט להתירו כדי שלא יעבור על איסור שבת, כל זה מבואר בבית מאיר (ס"י שיז ס"א ד"ה עין, הבא בביה"ל שם סו"ה הקושר), וכן הביאו (משנ"ב דרשו הע"ג) בשם הגר"נ קרליץ.

[אמנם המעיין בשו"ע הרב (שם ס"א) יראה שבדבריו לא משמע כן, מזה שכתב וז"ל: 'קשרים שלעולם דרכו לקיימן איזה זמן בודאי, ואין דרכו לעולם להתירו ביומו, אסור לקושרו בשבת אפילו בסתם' ע"כ. ולא כתב עדיף מזה 'אפילו דעתו להדי' להתירו ביומו].

ומאחר שנתבאר שקשירה באזיקון אינו פשוט להתיר, לכן עדיף להדקו על הברז ע"י גומי וכדומה שאין בהם חשש קושר.

חובת בדיקה במקומות שקשה להגיע אליהם

מה הדין לגבי חובת בדיקת חמץ במקומות שעלול ליפול לשם חמץ במשך השנה אבל קשה להגיע לשם לנקות האם צריך להזיז או לפרק בשביל לבדוק למשל: ארונות שמחוברים לקיר וכן כאלו שאינם מחוברים אבל הם כבדים כדוגמת מקרר, מכונת כביסה, וכדו':
תשובה:

יש כמה סעיפים בשולחן ערוך שמדברים בענין זה; בסימן תלג (ס"ז) מובא שחור שבין יהודי לחבירו כל אחד בודק עד איפה שידו מגעת. ובמשנה ברורה מוסיף שאפי' אם הוא יודע בודאות שנפל שם חמץ פטור מבדיקה (כל זמן שלא שם בידים), ורואים מכאן שתי נקודות. 1. שלא צריך לשבור בשביל לבדוק, ולכן ארונות המחוברים ודאי פטור מלפרקם. 2. מכך שהחוב על איפה "שידו" רואים שאין צריך לעשות תחבולות בשביל להגיע להחמץ אם אי אפשר לבדוק בצורה הרגילה. ולכן לכאורה לא צריך להביא מקל דק וכדומה ולנסות לחפור מאחורי או מתחת לארון, וכל שכן שלא להכניס מצלמה וכל מינו פטנטים לראות מה קורה שם, ומכאן נראה שגם ארונות הניתנות להזזה אך כשמוזים אותם יישרו ויינקו, שאין חובה מלבדוק מאחוריהם ומתחתיהם.

אבל מה שנשאר לנו לברר, הוא על כל הארונות ומכונות שאינם מחוברים ולא יינקו בהזזה אלא שהם כבדים ואין מן הדרך להזיזם, האם חייבים?

הנה, בשולחן ערוך (ס"ח תלג ס"ח) מובא שכתל שהשתמשו בו לחמץ שנפל ונעשה גל וזה פחות מג' טפחים שכלב יכול לחטט שם ולהוציא את החמץ בפסח, עכ"ז אין צריך לבדוק תחתיו מכיון שיש שם סכנת עקרב, ולכאורה משמע שם שאם אין סכנה חייבים לבדוק תחתיו אפילו שאי אפשר להגיע לזה בצורה פשוטה. לפי זה בנידן דידן בזמנינו חייבים לבדוק גם במקום שקשה לחפש שם.

אולם מצד שני היום גם אין כלבים מצויים ואין חשש שיבוא כלל ויוציא את החמץ, ואם כן לכאורה הגענו לכלל שאם לא יגיעו לאכול מזה בפסח אין שום חשש וכל זמן שעשה ביטול שמדאורייתא סגי אין חיוב מדרבנן לבדוק ולבער איפה שאין חשש שיבוא לאוכלו בפסח וגם רואים שם שאפילו במקום שאפשר במרא וחצינא להגיע אל החמץ, מכל מקום כשהדבר ספק אם יש שם חמץ אין צריך, ובאופן שבוודאי יש שם חמץ הדין במפולת שחייבים להוציא משם במרא וחצינא.

אבל יתכן שאצלנו זה כמו ביותר משלשה טפחים שגם ב'ודאי' לא חייבים להוציא (כשעשה ביטול), מן הטעם שאף פעם לא יגיע להוציא משם שהרי אין מזויזים את הארונות, וראיה לזה מסימן תלח (סע"ב) שם מובא שחמץ בבור לא מחייבים לעלותו אפילו שהוא יכול מכיוון שלא חוששים שיבוא לאכול משם בפסח.

העולה לדינא:

המבואר עולה כי גם במכונת כביסה וכדומה דברים גדולים וכבדים שאין הדרך להזיזם, אף שאינם מחוברים לקיר (וכל שכן אם מחובר), שאין חובת בדיקה מאחורי מקמות אלו ולא צריכים להזיזם ולבדוק תחתיהם ומאחוריהם, וכן גם לא צריך לדחוף שם מקל צר וכדומה, אלא כל זמן שאין ידו מגעת בצורה הרגילה ואין חשש שיזיזו בפסח ויבוא לאוכלו אינו חייב לבדוק. אבל לכאורה אם יש חשש שיזיזו מכל סיבה שהיא, אזי חייב לבדוק שם שלא יבוא לאוכלו. כל זה לא כולל הנידון על מצב החמץ שמתחתיהם שיתכן שהוא כלל אינו מחויב בביעור.

בדיקת חמץ בנר ובאבוקה בו זמנית

את התרגשות שאופפת את ר' זונדל מדי שנה בפרוס חג הפסח, לא יכולים ידידיו ומכריו שלא להבחין. החג הקדוש עם כל מצוותיו וחוקותיו תמיד נוסך בו תחושות התרגשות והתחדשות מרוממות והוא תמיד מתכונן אליו ומצפה לו בכליון עיניים. נוהג של קבע נוקט ר' זונדל בידי אשר בכל שנה מחדש מחדש הוא איזה חומרה חדשה בהלכות הפסח. אף בשנה זו עלה בידו רעיון חדשני "לחומרה" בדיני בדיקת חמץ אך הוא אינו יודע להחליט האם אכן זוהי חומרה ראויה ומשובחת או שמא רעיון מהפכני שאינו נכון הלכתית ונוח לו שלא נברא: 'האם אוכל השנה לבדוק את החמץ' הוא מהרהר, 'כשבידי האחת הנר של בדיקת חמץ כמידי שנה, ואילו בידי השנייה אחזיק באבוקה גדולה ועבה אשר אורה רב ועוצמתי, ובכך אשיג את שלל המעלות, מחד אוכל להכניס את הנר לחורין וסדקים, ומאידך האור העוצמתי מהאבוקה יגלה לעיני כל גרגיר ופיפור וכך אוכל לבערם בצורה המהודרת ביותר!'

תשובה: בטעם הפסול ליטול אבוקה לבדיקה מצינו בגמרא ד' טעמים (פסחים ה:). א. אבוקה אין יכול להכניס בחורין וסדקים. ב. אבוקה אורה לאחורין, ואדם האוחזה לפניו הוא בודק (רש"י). ג. באבוקה האש קופצת כל הזמן משא"כ בנר שנמשך האור. באבוקה מתיירא שלא יבעיר הבית ואין לבו על הבדיקה יפה. ומקשה בעל "החשק שלמה" שבסמ"ג ובסמ"ק כשמביאים דין זה לא מביאים אלא טעם אחד והוא הטעם הרביעי דלעיל שאין לבדוק באבוקה כיוון שדעתו אינה על הבדיקה אלא שלא יבער הבית, ומדוע אינם מביאים גם לשאר הטעמים ולמה נקטו דווקא טעם זה. ומבאר שם 'שנראה לכל התירוצים אם רוצה לבדוק גם לאור האבוקה וגם לאור הנר בוודאי שרי, ואדרבה תבוא עליו ברכה דהא באבוקה נפיש נהורא טפי מנר יחידי. אבל לפי הטעם שהוא טרוד שמא יבעיר אינו רשאי לבדוק אלא לאור הנר בלבד. ומש"ה הביאו תירוץ זה דווקא משום דמנטק לחומרא עדיף עכ"ל

הרי מבואר שאסור לאחוז גם אבוקה בידו, וזה יובן אולי מה שמביא המשנ"ב (סימן תלג סע"ב) טעם לאיסור אבוקה שאין יכול להכניס בחורין וסדקים, ועוד שמא ישרוף הבית. ובשעה"צ (שם) מוסיף "ויש שם בגמרא עוד טעמים", ואולי מה שבחר להביא טעם זה במשנ"ב הינו אכן להדגיש טעם זה גם לחומרה הנ"ל.

ויצוין עוד, 'במחצית השקל' מביא עוד נפק"מ לחומרה מהטעם 'שמא ישרוף' והינו כשבודק בחורין וסדקים בנר ואת שאר הבית באבוקה, דלטעם שאבוקה אין יכול להכניס בחורים וסדקים שפיר דמי. ואילו לטעם שהוא מבעית שמא ישרוף הבית אפילו כה"ג אסור.

ומידי עסקנו בענין נר בדיקת חמץ יש להעיר, לכאורה גם כפי איך שאנו נוהגים כפסק השו"ע ליקח נר של שעוה, והנה קורה לפעמים שמטפפת השעוה ויש לשאל מדוע בזה אין חשש שמא יטרד במניעת הטיפטוף במקום להתרכז בבדיקה? קושיא זו מוקשה ה'מגן אברהם' על השו"ע, ומתרץ 'יש לומר דאפשר לתקנו בכף של גחלים', דהיינו בכך יכול לנקות הטיפפות שנטפו, וממילא אינו מטריד בכך.

העולה לדינא:

אסור לבדוק בדיקת חמץ בנר ובאבוקה בו זמנית לפי ששייך בזה איסור האבוקה שמא יטרד מבדיקה כדבעי בכדי לשמור על ביתו שלא ישרף, על אף שאין שייך טעם אי אתה יכול להכניסו בחורין וסדקים ושאר טעמים.

ליבון הלכתא

הרה"ג אברהם שלום מושקוביץ המשך מעמ' ה'

זו, ואולי אה"נ שהכל תלוי כפי המציאות אם נוחא לי' או לא, ועדיין יל"ע. וכן יש להבין למה מחלק המשנ"ב בין משמרת לפקק חבית, הלוא שניהם עשויים לכך. ואם ה' אוסר רק מדרבנן, ה'י נוחא החילוק, כי במשמרת אינו אלא שרייתו משא"כ בפקק סוחט בידים, ועל כרחך סחיטה חמיר משרייתו, מזה שאין מי שמתיר סחיטה בבגד שאינו מלוכלך כמו בשרייתו].

עוד צד להקל יש היום באלו המשווקים בדים לכסוי ברז לפסח העשויים מחומר סננטטי, שאין בהם איסור סחיטה אלא מדרבנן, כי אינו עשוי מבגד אלא מחומר כימי וכמו פלסטיק, ועפ"י מש"כ הרמב"ם (פי"ט ה"א, הובא במג"א שכ סק"ג ומשנ"ב שם סוסק"ג וביה"ל סי' שב ס"ט ד"ה אסור) שאין סחיטה וכיבוס בשער ועור מה"ת.

ולמרות כלל הסברות אלו, לדינא בודאי יש להיזהר מלבוא לחשש סחיטה כשהבד רטובה.

מאחר שאינו חושש לליבון כלל אין זה נחשב לכיבוס כלל אפי' שנסחט ממילא, וכמו דאמרי' לעיל לגבי 'שרייתו זהו כיבוס', ותמכתי יסודתי בדברי השו"ע הרב שכתב כן להדי' (שכ סוסק"ד בסוגריים) לגבי סחיטת פקק של חבית של פשטן, שאין בסחיטתו שנעשה בלי כוונה משום איסור מלבן, עיי"ש.

אמנם בביאור הלכה בענין ההוא (שכ ס"ח סוד"ה יש, וכן במשנ"ב שם סק"ה) נראה להדי' שאינו נוקט כן וחולק על השו"ע הרב מן הקצה אל הקצה וחושש לו מחטאת, ונימוקו כי נוחא לי' בכיבוסו של הפקק.

[ואכן יל"ע טובא איך יחלקו השו"ע"ר והמשנ"ב בסברא

העולה לדינא:

- א. להחזיר הבד לכיסוי הברז בפסח, אין בזה חשש בונה כיון שכרכו באופן ארעי.
- ב. לגבי קושר: ראוי להדקו ע"י גומי, כי באזיקון נחלקו פוסקי זמננו אם יש בו משום איסור קושר.
- ולקשרו ע"י חוט פשוט, יש להקל במקום הצורך בעניניה על גבי קשר, אם עשוי להתירו קודם ז' ימים (דהיינו ב"ט ראשון ולא בשבת ע"פ), [ובי"ט אחרון מותר להחזיר אפי' שלא במקום הצורך, כי עשוי לפחות מיום אחד].
- ג. יש להיזהר להחזירו כשהוא יבש ולא כשהוא ספוג במים, כי אז יש חשש שיבוא לידי סחיטה.
- ד. עצם ההשתמשות בכסוי לצורך סינון המים, אין בזה חשש בורר, וגם אין בזה חשש כיבוס ומלבן בזה שמרטיב את הבד.
- ה. לכרכו בשבת ערב פסח [כמו בשנה זו] יש לעיין אי יש בזה איסור הכנה משבת ליו"ט.

איך חזקיהו המלך ישן בליל הסדר ובגדר עד שתחטפנו שינה

במדרש רבה פסיקתא איכה פ"ל מובא ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן, דוד ואסא ויהושפט וחזקיהו. דוד אמר "ארדוף אויבי ואשיגם" וגו', אמר לו הקב"ה, אני עושה כן וכו' עמד אסא ואמר, אני אין בי כח להרוג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה, אמר לו, אני עושה, וכו' עמד יהושפט ואמר, אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה, אמר לו הקב"ה: אני עושה, וכו' עמד חזקיהו ואמר: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה; אמר לו הקב"ה, אני עושה, שנאמר ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור".

סיפור של חזקיהו המלך וצבא סנחריב היה בליל פסח וכמו שאומרים בפיוטים בסוף הגדה בברצה "יעץ מחרף לנופף אוויר, הובשת פגרינו בלילה, כרע בל ומצבו באישון לילה, לאיש חמודות נגלה רז חזות לילה, ויהי בחצי הלילה". ויל"ע לפי מה שמובא בטור ונפסק בשו"ע סימן תפ"א ס"ב חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו עד שתחטפנו שינה. וא"כ איך חזקיהו המלך ישן על מיטתו הרי בליל הסדר אסור ללכת לישון.

ולפני שאביא את התירוץ על דיון זה חשוב לציין, שאין לנו השכל והבינה לדעת למה חזקיהו המלך עשה כך, אך נביא כמה הגדרות בדיון של עד שתחטפנו שינה, ובדרך אגדה הבאתי אותו בלשון שאלה על חזקיהו כדי שימשוך עין הקורא.

א. ראשית יש להביא דברי הרמ"ע מפאנו בספרו יונת אלם סוף פכ"א שדעתו שאין הפירוש שינה גשמי וז"ל הריני ישן על מטתי, בסוד אני ישנה והקב"ה עושה, כי לא נתכוין חזקיהו לשינה של תיפלות, אלא להשלמת תקון האצילות כדאמרן, וכטעם [מיכה ז ח] כי אשב בחשך ה' אור לי, הוא עשה עצמו כאלם לא יפתח פיו, נרדם ורכב וסוס, שלא רדף ולא התחנן, להיות דוגמא לארעא אתבטלת, לפיכך נעשית הארץ הקדושה אפוטרופא עליו לשורר בשבילו דכתיב [ישעיה כד טז] כנף הארץ זמירות שמענו עיי"ש עוד ואשרי המבין דבריו העמוקים.

ב. יש מדרשים חלוקים מתי היתה מלחמת סנחריב דאף שבהגדה מובא שהיה בליל הסדר ע"י ברש"י על ישעיה פ"ל פסוק ל"ב שהובא ממדרש אגדה תנופת קציר העומר עמדה לישראל באותה מלחמה כי ליל ששה עשר בניסן היה.

ג. המהר"ל בגבורת ה' [סוף פרק סה] כתב 'וכל יש לעשות לכל אדם לעסוק ביציאת מצרים כח הלילה אם הוא אדם שאפשר לו להיות בלא שינה ובדומה לזה בסידור היעב"ץ שג"כ כתב שאם על ידי זה שלא ילך לישן לא יוכל להתפלל למחר כראוי מותר לו ללכת לישון עכ"ד.

ד. בהגדה של פסח של הגריש"א כ' שבע"כ שעד שתחטפנו שינה אין הפשט כפשוטו שירדם על שולחנו שהרי מובא בהלכה שבליילה ראשונה של פסח אומר רק פרשה ראשונה של קרי"ש ומשמע שיש מצב שיכול לכנס למיטה, עיי"ש שכתב שבדרך כלל רובא דעלמא הם בגדר זה אחרי גמרו כל הסעודה וסדר האגדה.

שכח בליל הסדר שזה גם מוצאי שבת

אברך שעקב ההתעוררות הגדולה בליל הסדר, שכח שיש הוספות בתפילה ובקידוש כשחל פסח במוצאי שבת, והתפלל בליל יו"ט תפילת ערבית של יו"ט בלי לומר ותודיעני, וכן אח"כ בליל הסדר בשעת קידוש שכח לקדש כסדר יקנה"ז, אלא בירך את הקידוש הרגיל של ליל יו"ט, ורק כשגמר את הקידוש והעירו אנשי ביתו על זה שעשה קידוש רגיל ולא יקנה"ז, אז תפס עצמו שלא אמר כלל ברכות והוספות של מוצאי שבת. אביא כאן מסקנת הדברים, כדי שיהיה דברי תורה מסודרים כשולחן ערוך.

א. עליו להתפלל שוב תפילת מעריב: בשו"ע סימן רצ"ד ס"א כ', שאם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר מפני שצריך להבדיל על הכוס אך אם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה. ובביה"ל ד"ה ואם טעה, הביא מהפמ"ג שהוא הדין ביו"ט שחל במוצ"ש, אם לא אמר 'ותודיענו' אינו חוזר, מפני שמזכיר אח"כ הבדלה על הכוס של קידוש. אך, אם טעם אז אחר התפלה קודם שאמר הקידוש של יקנה"ז ג"כ צריך להחזיר לראש התפלה כמו במוצ"ש, דכי משום שאכל גם קודם קידוש איתגורר איתגור. בנידון דידן אינו דומה ממש למקרה הנ"ל מכיוון שעשה קידוש, אך עדיין דומה למי ששכח הבדלה בשבוע רגיל, שאם לא אמר אתה חוננתנו ולא הבדיל יתפלל שוב, וכ"כ בתוס' הרא"ש ברכות דף ל"ג ע"ב דאם חל ליל יו"ט במוצאי שבת ושתה מכוס קידוש ולא הבדיל צריך לחזור ולהתפלל ערבית.

ב. לא חזר להתפלל מעריב בלילה ואחר ששתה מכוס הקידוש הבדיל על כוס, וכשהגיע למחרת ועשה תשובה על זה שלא התפלל ערבית אמתול, אך רוצה לדעת אם יש לו תשלומים ויתפלל פעמיים שחרית, נחלקו הפוסקים בזה ע"י בביה"ל שם ד"ה צריך, בשם הפמ"ג שלאחר שהבדיל אי"צ להתפלל ולא קנסוהו אלא לפני שהבדיל על כוס, אך הביא שברך חיים לא חילק בזה, ועי' בשש"כ פנ"ט סכ"ב ובהערה פ"ו שפסק שמספק לא יתפלל אך טוב להתפלל נדבה

ג. נזכר לפני כרפס שלא הבדיל יבדיל, אך אם אמר ותודיענו בתפילה יאכל בלי הבדלה. עי' בשועה"ר תע"ג ס"ז שיאכל הכרפס בלי הבדלה ולא יבדיל נזרעה כמוסיף על הכוסות ובביה"ל הקשה עליו "ופרט זה לכאורה לא בירא כולי האי דדינא דמוסיף על הכוסות ע"י ברכה לא נזכר בכל הפוסקים רק בדברי ראב"ה וכו' וא"כ אפשר דמוטב שלא לחוש לחששא זו ולא טעום קודם הבדלה שהוא איסור גמור לכו"ע" והבאר משה ח"ח ס' קפ"ו הכריע שאם אמר ותודיענו לא יבדיל אך אם לא אמר ותודיענו אז יבדיל לפני כרפס עיי"ש [וע"ע בנזר הים עמוד תקמ"ח]

ד. אינו יכול להבדיל לבד על כוס באמצע ההגדה נזרעה כמוסיף על הכוסות: בשו"ע סימן תע"ג ס"א כ' מוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו ומברך שהחיינו ואם חל במוצאי שבת, אומר יקנה"ז. ואם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה, ישלים ההגדה עד גאל ישראל, ואחר כך יבדיל. ובמשנ"ב הוסיף בסק"ה, שמברך בפה"ג על כוס שני וגם ברכת הגר והבדלה של יו"ט ושותהו. ועיי"ש עוד שאם לא נזכר עד שאחזו באמצע סעודתו, מחויב להפסיק תיכף מסעודתו ולהבדיל ולא יברך עליו ברכת בפה"ג שברכת כוס שני ששתה לפני האכילה פותרתו, אא"כ לא היה דעתו אז לשתות בתוך האכילה, שבכגון זה צריך לברך עליו גם ברכת בפה"ג.

ה. אם עשה תנאי שאם רוצה יכול לשתות בין כוס ראשונה או שניה, מותר לו להבדיל, כ"כ השועה"ר ס' תע"ג ס"ז, שמותר לו להבדיל מכיון שאינו עושה שוב הגפן ואינו נראה כמוסיף, וכ"כ המשנ"ב בסק"ד.

התגברות על מעשה קונדס בספירת העומר

המשמח אלוקים ואנשים והבדחנא דמלכא, ר' יענקל מילר, סיפר פעם כמילתא דבדיחחא מעשה שלא היה, בליל שני של פסח: בחו"ל אחד הזמנים שזה כבוד גדול להיות שליח ציבור הוא בליל שני של פסח, שחוץ ממעריב של יו"ט שהוא כיבוד בפני עצמו, עוד מתווסף לזה הלל שאומרים בשני ימים הראשונים של פסח בבית הכנסת, ובנוסף שזה גם הלילה הראשונה של ספירת העומר.

סיפר ר' יענקל איך שהוא יושב בבית מדרש ורואה שלא נותנים לו להיות בעל תפילה, אלא לר' זעליג, שקולו ערב ונחמד לציבור, 'החלטתי לעשות מעשה קונדס כדי לזכות ולהיות ש"צ בליל מרומם זו'.

'בעת שר' זעליג עבר ליד מקומי, לחשתי לו באוזן אם יכול להוציא אותי בברכה של ספירת העומר'. שוין דער ערשטער נאכט פון ספירת העומר, דארפסטו מ'זאל אייך מוציא זיין? [=כבר בליל הראשונה של ספירה אתה צריך שאני אוציא אותך] שאל אותו ר' זעליג. מצויין! אמרתי לו, מכיון שכבר ספרת בלי ברכה, אז תן לי לגשת להיות השליח ציבור ואני יוציא אותך בברכה "על ספירת העומר".

ומכיון שמדובר כאן על מעשה שלא היה, אכניס את עצמי למרכז הסיפור ואתלבש באיצטלא דרבנן לענות לר' זעליג האם יכול עדיין לתקן משהו, כדי שיוכל להתפלל הלילה לפני העמוד:

וזו התשובה:

עובדא באחד שאמר לבנו ביו"ט א' דפסח בביה"ש הלילה הזה לילה הראשון של ספירה אמר באידיש די ערשטע נאכט פון ספירה [לילה הראשונה של ספירה] ונסתפק אם נחשב לספירה. ושאל את מרן החזו"א ואמר לו מרן די ערשטע איז נישט איינציג, כלומר, 'הראשון' אינו מספר 'אחד' ולא יצא ויספור בברכה. כ"ז מובא בס' מנהגי החזו"א (אות ו) ובאורחות רבינו (ח"ב עמ' צב).

אך מצד שני מצינו בס' ארחות חיים (ספינקא סי' תפט סק"ח) שכתב בשם ספר מאורי אור, דמסתברא שאם אמר יום ראשון יום שני וכו' שיוצא ידי חובה. ולפי זה נראה שיש מחלוקות הפוסקים וספק ברכות להקל ואי אפשר לברך.

אך יש לומר דאף לפי דברי הארחות חיים אם רק נתכוון לומר לחבירו שהיום היום הראשון שמתחילים לספור בו ספירת העומר, אין זו ספירה, וזה מדויק בלשון השואל שאמר שהוא הראשון של ספירה, ואילו המאורי אור מייירי במי שספר היום יום ראשון לעומר או שני לעומר.

כדרך זו כתב בנטעי גבריאל (פל"ב הערה ג) דלא פליגי אהרדי, דהחזו"א מייירי במי שנתכוין לומר שהיום מתחיל ימי ספירה ולא נתכוין לומר מספר היום והס' מאורי אור מייירי במי שרוצה לספור היום רק שאמר יום ראשון במקום יום אחד עכ"ד. ולפי דברים אלו יכול להיות שליח ציבור ולברך ספירת העומר.

ויותר טוב עם יבקש מאחד לצאת ממנו בברכתו שאז כולם יוצאים לכתחילה ולא צריכים להגיע לסברות ודחיקים.

ואף שהשערי תשובה (סי' תפ"ט סק"ה) הביא מחלוקת הפוסקים בזה, וז"ל: לענין אם מי ששכח וסופר בלא ברכה כתב הפר"ח שאינו יכול להיות ש"צ להוציא אחרים ובמקראי קודש חלק עליו ובר"י הביא בשם תשוב' כנה"ג וסמא דחיי ובית דוד כהפר"ח וסיים והכי נקטינן עכ"ל. ובכה"ח (סקצ"ב) הביא שלא יהיה ש"ץ לכתחילה.

אך אין המחלוקת דומה לנידון שלנו, דהשער"ת מייירי כששכח יום אחד, וא"כ אין לו כבר חיוב, וא"כ אינו יכול להוציא מי שחייב, משא"כ בנידו"ד ה"ה עדיין חייב במצות ספה"ע ומחר יספור עם ברכה, אלא שכבר יצא ואינו אלא כמי שכבר קידש בשבת שיכול להוציא את חבירו.

העולה לדינא:

יכול להיות ש"ץ ולברך ברכת על ספירת העומר, והמהדר יבקש מיהודי טוב שלא לברך בעצמו אלא שהוא בתור ש"צ יוציא אותו בברכתו.

שילם עבור מצות ולטענתו קיבל פחות ממה ששילם

ר' שלמה נוהג מידי שנה להזמין מצות במכירה הקבועה של ר' תנחום. מנהגו של ר' תנחום בכל שנה כבר בטו' שבט לפרסם על המכירה המזוולת של המצות ממאפיה הידועה לשם באיכות ובכשרות המצות במאפיה זו, מנהגו הוא שהרוכשים דרכו מקבלים את המצות ככני חורין עד לפתח ביתם באמצעות חברת משלוחים.

בשנה זו הזמין ושילם ר' שלמה 5 ק"ג מצות אולם לטענתו הופתע כשקיבל מאחורי ביתו רק 4 ק"ג. ר' תנחום בירר אצל חברת המשלוחים והם טוענים שהגיחו 5 ק"ג. האם מחויב ר' תנחום לספק לו עוד ק"ג.

תשובה:

כדי לענות על שאלה זו נבאר את טענות הצדדים.

ר' שלמה שהזמין המצות הרי הוא כטוען מנה לי בידך נגד ר' תנחום כיון שהעביר תשלום ולא קיבל את התמורה לטענתו. כנגדו ר' תנחום מארגן המכירה אינו יכול לטעון ברי, כיון שהוא אינו חברת המשלוחים ואין לו ידיעה ברורה האם אכן הגיעו המצות לפתח ביתו כמתחייב, ואם כן נמצא שטענתו היא איני יודע אם פרעתיך. ובפשטות בטענת איני יודע אם פרעתי חייבים. ויש לדון א. האם יכול להסתמך על טענת השליח שפרע כאשר הניח לו על יד פתח ביתו כמתחייב. (ואם נגב משם על ידי מאן הוא אין זה באחריות המוכר). ב. האם הוי המוכר בגדר שלא היה לו לדעת שנחלקו הפוסקים בדינו.

א. כתבו הפוסקים (קצה"ח בסי פד' ט' נתי"מ עה' יד') דאין להסתמך בטענת איני יודע אם פרעתי על עד אחד שמעיד שפרע כיון שעד אחד לא קם לממון ואם נסמך עליו בעדותו שטוען פרעתי נמצא שמצאים ממון על פי עדותו. (זאת מלבד שבנידון דין מסתבר שהשליח הינו נוגע בעדות)

ב. בסביבת החיוב באיני יודע אם פרעתי מצאנו ב' ביאורים בראשונים שהובאו להלכה. דעת התוס' ועוד דהוי משום שהברי טוב והשמא גרוע, משום שהלווה באי ידיעתו טענתו גרועה דכל הלווה מחברו היה לו לדעת שפרע. ולשיטתם במקרה שגם המלוה מודה שלא היה ללוה לדעת, השמא של הלווה הוא בגדר שמא טוב ואין לחייבו מספק. ולכן לשיטתם אדם ששכר חמור מחברו שילך בדרך (בלי השוכר) ונמת בדרך ואין יודעים סיבת המיתה פטור גם אם זה יהיה באופן שהוא ודאי התחייב והוי א"י אם פרעתי, משום שאין חסרון בטענת השמא והמשכיר יודע שאין לשוכר לדעת כאשר לא היה שם. (מלבד אם הספק נגרם בפשיעתו של הלוה)

דעת הרשב"א והנימוקי יוסף כאשר ברור שהיה הלווה ומסופקים בפירעון מעמידים על חזקת חיוב, ואף כאשר המלוה שמא אם לא הו"ל למידע (דאם היה לו לדעת פטור הלוה)

נמצא שבנידון דין שהדרך הוא שמארגן המכירה לא צריך לראות בעצמו האם מניחים מאחורי כל דלת את כמות המצות שרכש כל אחד נמצא שטענת השמא שלו אינה גרועה ודינו תלוי במח' הנ"ל ולדעת התוס' וכן פסק הנתיבות להלכה (עה' ה) הרי הוא פטור מדיני אדם, ובדיני שמים יהיה חייב כדן איני יודע אם ליתיה דאף שהשמא טוב חייב כיון שנגדו טוען ברי שחייב לו.

ויל"ע עוד דיתכן דגם לענין החיוב לצאת ידי שמים ניתן לסמוך על עד אחד ואף שהוא נוגע בדבר דאם נאמר שחיוב ידי שמים הוי כמו באיסורים שטומכים על עד אחד ואף נוגע בדבר (דילפינן מוספרה לה) ולא אמרינן בזה דאין עד אחד קם לממון כיון ואין פה חיוב ממון בדיני אדם (כ"כ בשו"ת מקור ברוך בסי נו').

העולה להלכה מארגן המכירה אינו חייב בדיני אדם כיון ולא הו"ל למידע ובדיני שמים חייב. (וצ"ע האם עד אחד מהני לפטור מדיני שמים)

טעה ובירך בנטילת ידיים על הכרפס

שמעון היסב לסעודת ליל הסדר בבית אביו. לאחר סיום שתיית הכוס הראשון של ד' כוסות הכריזו כל המשפחה יחד בניגון: 'ורחץ, נוטלים את הידיים ולא מברכים על נטילת'. וזה מהטעם שעדיין לא הולכים לאכול את הסעודה. כל המשפחה קמו ליטול את הידיים בהתרגשות עצומה, ואף שמעון נטל את ידיו ומתוך שירגא דלישנא בירך בקול רם ובניגון יפה ברכת 'אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים'. ולא הספיקו אחיו ובית אביו למנוע אותו עד שכבר היה לאחר שגמר את ברכה. כעת הסתפקו כולם מה עליו לעשות האם לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו', או להמשיך הלאה כאילו כלום, או שיברך עכשיו 'מוציא מצה' ולאכול כזית מצה:

תשובה: תחילה נברר דין נטילה זו ועל פי זה נוכל לדעת מה הדין בנידון דין. הנה מקור הדין של נט"י לאכילת הכרפס הוא מדין נטילה לדבר שטיבולו במשקה והיא בגמרא (פסחים קטו.) אמר ר"א אמר רב אושעיא 'כל שטיבולו במשקה צריך נט"י'. ונחלקו הראשונים: שיטת רש"י, וכן שיטת רוב הראשונים שהוא אותו חיוב של נטילת ידיים לפת. שידיים שניות הן ויכולים לפסול את התרומה וגזרו גם על חולין. ולפי זה יש חיוב גם בזמנינו ליטול ידיים בברכה כמו על פת.

שיטת התוס' היא, שכדי שלא יטמא את המשקין להיות תחילה ויטמא את גופו לכן תיקנו נטילה, וכתב תוס' שבזמנינו ודאי לא נוהג נטילה זו כיוון שאין אנו נזהרין מלטמאות עצמינו ולאכול אוכלין טמאין והמברך הרי זה ברכה לבטלה. להלכה נפסק בשו"ע (או"ח סי' קנח ס"ב) שנוטל ידיו בלא ברכה וכן כתב שם המשני"ב (סק"ס).

והנה לגבי השיעור של פת המחייב נטילת ידיים נחלקו הפוסקים: הבית יוסף (סי' קנח) הביא השם הרוקח כי האוכל פחות מכביצה יטול ולא יברך, כי כל הטעם של הנטילה שלא יטמא תרומה וגזרו חולין אטו תרומה ואוכל פחות מכביצה אינו מקבל טומאת אוכלין, או דילמא לא פלוג רבנן. והב"ח (שם) מדייק מהרוקח שפחות מכזית אין צריך נטילה כלל. והמשני"ב (סק"ס) הביא שיטת הלחם התורות והאליה רבה שאפי' פחות מכזית צריך נטילה, ולכן פסק שבפחות מכזית יטול וברך.

ועתה נשוב לענין הכרפס. הנה כתב הטור (סי' תעג) שצריך לברך על הנטילה שלפני אכילת הכרפס והוא שיטת הפוסקים דלעיל שצריך לברך על נטילה לדבר שטיבולו במשקה, אבל הביא שמהר"ם מרוטנברג לא בירך כשיטת התוס'. והנה נחלקו הראשונים בשיעור של הכרפס: הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ח ה"ב) והאבודרהם (סדר ההגדה) כתבו שצריך כזית ופירש המ"מ טעמם, משום שאין אכילה פחות מכזית. והנה הרמב"ם לשיטתו שצריך לברך על הנטילה ולכן מחויב לאכול כזית כי בפחות מכזית לא חייבו חכמים נטילה, ומוכח מהרמב"ם שבפחות מכביצה ג"כ צריך נטילה וברכה בדבר שטיבולו במשקה. ובהגהות מיימוניות (שם אות ד) כתב שאין צריך כזית מכיון שאכילה זו היא רק כדי להתמיה את התנוקות וכן דעת הרשב"א (שו"ת ח"א סי' רמ"א) והטור, ומה שכתב הטור שצריך לברך היינו שאם רוצה לאכול יותר מכזית צריך נטילה וברכה.

ועיין בשו"ע (סי' תעג ס"ב) שכתב נוטל ידיו לצורך טיבול ראשון ולא יברך על הנטילה ויקח מהכרפס פחות מכזית ומטבילו בחומץ ומברך בפ"א ואוכל ואינו מברך אחריו. ובמשני"ב ביאר דטעם הנטילה הוא כמו כל דבר שטיבולו במשקה, ויש לציין מה שהעיר בשעה"צ (סק"ט) בשם החק יעקב דאפי' אותן שאין נוהגין בכל השנה ליטול ידיהם לדבר שטיבולו במשקה היום יטלו כדי שישאלו התניקות על השינוי. ויש עוד שרצו ליישב מנהג העולם לפי מה שכתב ר"ד עראמה על הרמב"ם (ברכות פ"ו ה"א) ש"א שהנטילה לדבר שטיבולו במשקה אינו אלא כשאוכל דרך טיבול ולא כשהפירות רטובים, וכן החיד"א צידד לומר שאוכל שרצוהו במים אין נחשב לטיבול במקשה. לפי זה אפשר ליישב מנהג שכל השנה אין הדרך להטביל האוכל במים לצורך אכילה כמו בליל הסדר שאז מטבילים את הכרפס ולכן החמירו.

וכתב עוד המשני"ב דהטעם דפסק השו"ע שיאכל פחות מכזית, לפי שבכזית יש ספק ברכה אחרונה אם לברך או לא ע"כ טוב יותר שיאכל פחות מכזית שלא יהא בו חיוב כלל של ברכה אחרונה. ובביאור הלכה הקשה, שמשמע מדברי השו"ע שאף בפחות מכזית צריך נטילה, ובפת גמור כתב המחבר (סי' קנ"ח ס"ג) בשם י"א דא"צ בפחות מכזית, וזהו שלא כמו שכתבנו שם במשני"ב סק"כ דיש להחמיר בנטילה בלא בכה אף בפחות מכזית. 'אכן כעת מצאתי ברשב"ץ דכתב דדעת הרמב"ם שצריך כזית דכיון שצריך נטילה ודאי כזית בעינן כאוכל פת גמור וצ"ע לדינא'. ועיין בשו"ע הרב (סי' תע"ג ס"ו י"ח) שביאר באריכות את הספק האם לברך ברכה אחרונה שאפשר לומר שההגדה הוי הפסק בין הכרפס למורו וא"כ צריך ברכה אחרונה, או דילמא לא הוי הפסק והכרפס פוטר את המורו מברכה לפניה ולכן לא יברך ברכה אחרונה, ומוסיף עוד, ואם אירע שאכל כזית לא יברך בורא נפשות שלא יברך ברכה לבטלה לפי סברא הראשונה שלא הוי ההגדה הפסק.

ואם שכח ובירך על נטילה זו, בכף החיים (סק"ק"ז) מביא פלוגתא בזה ומסיק שיחזור ויטול ידיו בברכה קודם הסעודה, ובשו"ת רבבות אפרים (סי' שא) כתב בשם הגרש"ז אויערבאך, שבמקרה כזה יאכל מהכרפס כזית, שכן על הפחות מכזית לכולי עלמא אין צריך נטילה.

ויש לבאר דבריו קצת, שאף שלגבי פת כתב במשנה ברורה להחמיר ליטול בלא ברכה אף על פחות מכזית, מכל מקום לגבי דבר שטיבולו במשקה כתב (סק"ס) שאין להחמיר בפחות מכזית, ולכן פסק הגרש"ז שיאכל כזית ואזי לשיטת הרמב"ם והאבודרהם וכן שיטת רש"י, שמחויב בנטילה ובברכה כמו בפת. ולפי ענ"ד לכאורה עדיף לאכול יותר מכביצה שבפחות מכביצה מסתפק הב"י לגבי פת האם מחויב בטיילה וברכה או לאו. וע"פ השו"ע הרב דלעיל לא יברך ברכה אחרונה, אף שאכל יותר מכזית או כביצה מספק ברכה לבטלה.

העולה לדינא:

מי ששכח ובירך על נטילת ידיים בנטילה ראשונה לכרפס, יאכל יותר מכביצה כרפס, ולא יברך אחריו בורא נפשות, ובנטילה שניה יברך שוב כדן.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com